

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Παγκόσμια Πολιτική Οικονομία της Διεθνούς
Ανάπτυξης»

**“Η δράση των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων
στην Ελλάδα στην εποχή της οικονομικής κρίσης”**

Γεωργία Χρ. Κιόση

Κόρινθος, Φεβρουάριος 2017

University of Peloponnese
Faculty of Social and Political Sciences
Department of Political Studies and International Relations

Master Program in
«Global Political Economy of International
Development»

**“The action of NGOs in Greece in times of economic
crisis”**

Georgia Ch. Kiosi

Corinth, February 2017

“Η δράση των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων στην Ελλάδα στην εποχή της οικονομικής κρίσης”

Σημαντικοί Όροι: Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ), Κοινωνία των Πολιτών, Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ), Εθελοντισμός, Κατηγοριοποίηση των ΜΚΟ.

Περίληψη

Η παρούσα εργασία έχει ως θέμα τη δράση των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (ΜΚΟ) στην Ελλάδα κατά την εποχή της οικονομικής κρίσης. Οι ΜΚΟ αποτελούν μία μορφή εκπροσώπησης της Κοινωνίας των Πολιτών. Είναι ένας θεσμός που η ιστορία του ξεκινά πολλά χρόνια πριν παγκοσμίως, όμως στην Ελλάδα δεν αναπτύχθηκε τόσο γρήγορα, αν και σήμερα, εν μέσω της οικονομικής κρίσης, που βρίσκεται η χώρα, οι ΜΚΟ έχουν να επιδείξουν σημαντικό έργο σε ανθρωπιστικές δράσεις.

Τα οφέλη, που παρέχουν οι ΜΚΟ, ανάλογα με το αντικείμενο που ασχολούνται, είναι αδιαμφισβήτητα πολλά. Το πρώτο και κύριο είναι η στήριξη των ανθρώπων, που επωφελούνται από τις δράσεις τους. Το δεύτερο, είναι το βήμα που δίνεται μέσω των μη κερδοσκοπικών οργανώσεων σε όλους τους πολίτες, που θέλουν να συνεισφέρουν εθελοντικά για το κοινό καλό με όποιον τρόπο μπορούν. Αυτή η μερίδα ανθρώπων, είναι οι ενεργοί πολίτες, που αφιερώνουν αρκετό από τον χρόνο τους σε μια συλλογική προσπάθεια για την προώθηση των συμφερόντων του κοινωνικού συνόλου. Οι Έλληνες διαχρονικά παρουσιάζουν μία έλλειψη συνείδησης αλληλεγγύης, αν και κατά την περίοδο της κρίσης προκύπτει μια αύξηση του εθελοντισμού.

Κατά την τρέχουσα περίοδο της οικονομικής κρίσης, που συνάμα εξελίχθηκε και σε ανθρωπιστική κρίση, εξαιτίας του προσφυγικού ρεύματος από την εμπόλεμη Συρία, οι κοινωνικές ανάγκες των πολιτών αυξήθηκαν, τα μέτρα λιτότητας επέφεραν αλλαγές στην καθημερινότητα των Ελλήνων και παρατηρήθηκε η απουσία του

κράτους πρόνοιας, το κενό του οποίου έσπευσαν να καλύψουν οι ΜΚΟ και πολλές άτυπες κοινωνικές ομάδες.

“The action of NGOs in Greece in times of economic crisis”

Keywords: Non-Governmental Organizations (NGOs), Civil Society, Mass Media, Volunteerism, Classification of NGOs

Abstract

The subject of this thesis is the action of Non-Governmental Organizations (NGOs) in Greece in times of economic crisis. NGOs are representative figures of Civil Society. It's an institution that historically began many years ago worldwide, but in Greece it had not been developed as fast, although amid Greece's economic crisis, NGOs have been doing important work in humanitarian actions.

The benefits of NGOs, depending on their pursuing subject, are definitely many. The first and foremost benefit is the support they provide to the people through their actions. Next is the opportunity that they give to the people, who want to contribute voluntarily for the common good in any way they can. This group of individuals are the active citizens, who devote enough of their time in a collective effort to promote the community interests. Over time, Greeks show a lack of solidarity consciousness, although a rise of volunteerism is accrued during the period of economic crisis.

During the current period of economic crisis, which evolved into humanitarian crisis as well, due to the wave of refugees that came from the war in Syria, civilians social needs increased, austerity measures brought changes in Greeks daily routine and the absence of welfare state was observed, the vacancy of which NGOs and many other informal social groups came to fill.

Περιεχόμενα

Περίληψη	4
Abstract	5
Εισαγωγή.....	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	9
Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΩΝ ΜΗ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ (ΜΚΟ)	9
1.1. Εισαγωγή	9
1.2. Η Κοινωνία των Πολιτών	10
1.3. Τι είναι οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ)	11
1.4. Ιστορική αναδρομή – Εξέλιξη του θεσμού.....	13
1.5. Το νομοθετικό πλαίσιο λειτουργίας των ΜΚΟ στην Ελλάδα.....	15
1.5.1. Η νομική μορφή των ΜΚΟ στην Ελλάδα.....	16
1.6. Οι εθελοντές.....	18
1.7. Χρηματοδότηση – Λογοδοσία των ΜΚΟ	20
1.8. Κατηγοριοποίηση των ΜΚΟ	21
1.8.1. Διακρίσεις ως προς το αντικείμενο δράσης τους.....	21
1.8.2. Διακρίσεις ως προς τους στόχους και τον τρόπο που τους επιτυγχάνουν.....	23
1.8.3. Διακρίσεις ως προς την εμβέλεια της δραστηριότητάς τους.....	25
1.9. Ανακεφαλαίωση.....	25

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	27
ΟΙ ΜΚΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ	27
2.1. Εισαγωγή	27
2.2. Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στη λειτουργία των ΜΚΟ ...	29
2.3. Η έλλειψη κρατικών κονδυλίων για το κοινωνικό κράτος.....	31
2.4. Η αλλαγή των τομέων δραστηριοποίησης των ΜΚΟ εξαιτίας της οικονομικής κρίσης.....	32
2.5. Οι επιμέρους δράσεις των ΜΚΟ στην Ελλάδα κατά την εποχή της οικονομικής κρίσης.....	34
2.5.1. Ανάγκες στον τομέα της υγείας και της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και οι αντίστοιχες δράσεις των ΜΚΟ	35
2.5.2. Ανάγκες για στέγαση και σίτιση και οι αντίστοιχες δράσεις των ΜΚΟ	37
2.5.3. Δράσεις των ΜΚΟ στο Προσφυγικό ζήτημα	40
2.7. Ανακεφαλαίωση.....	43
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	45
Η ΑΠΟΨΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΜΚΟ	45
3.1. Εισαγωγή	45
3.2. Ο εθελοντισμός στα χρόνια της κρίσης.....	45
3.3. Η άποψη της κοινωνίας για τις ΜΚΟ και τους άτυπους φορείς της Κοινωνίας των Πολιτών	48
3.4. Η προβολή των ΜΚΟ από τα ΜΜΕ και η επίδρασή τους στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης	51

3.5. Ανακεφαλαίωση.....	54
Συμπεράσματα	54
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	57

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία έχει ως αντικείμενο μελέτης τη δράση των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (ΜΚΟ) στην Ελλάδα κατά την εποχή της οικονομικής κρίσης και τον αντίκτυπο αυτών στην κοινωνία. Οι ΜΚΟ αποτελούν μορφή εκροσώπησης της Κοινωνίας των Πολιτών, των ενεργών δηλαδή πολιτών της κοινωνίας, και αυτοδιαστέλλονται από τις άτυπες κοινωνικές ομάδες, που επίσης δραστηριοποιούνται στον ίδιο χώρο, ως προς το στοιχείο της τυπικής οργάνωσης και νομικής μορφής. Η παρούσα εργασία έχει περιοριστεί στη μελέτη μόνο των οργανώσεων, που έχουν τυπική οργάνωση και λειτουργούν υπό συγκεκριμένη νομική μορφή (σωματεία, αστικές μη κερδοσκοπικές εταιρείες, ιδρύματα κλπ).

Ειδικότερα, στο πρώτο κεφάλαιο, παρουσιάζεται ο θεσμός των ΜΚΟ, η ιστορική εξέλιξή του, το νομοθετικό πλαίσιο λειτουργίας των ΜΚΟ στην Ελλάδα, τα χαρακτηριστικά τους, οι διακρίσεις τους, οι τομείς δραστηριοποίησής τους και οι τρόποι χρηματοδότησής τους. Στο δεύτερο κεφάλαιο, αναλύονται οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στη λειτουργία των ΜΚΟ, εξειδικεύονται οι κοινωνικές ανάγκες, που δημιουργήθηκαν κατά την εποχή αυτή και οι δράσεις των οργανώσεων για την αντιμετώπισή τους. Τέλος, στο τρίτο κεφάλαιο ερευνάται ο εθελοντισμός στην Ελλάδα, η άποψη των πολιτών για τις ΜΚΟ και τη δράση τους, καθώς και για τους άτυπους φορείς κοινωνικής αλληλεγγύης, πως αυτή έχει διαμορφωθεί κατά τα χρόνια της οικονομικής κρίσης και το ρόλο, που έχουν παίζει τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης σε αυτό.

Η εκπόνηση της παρούσας εργασίας είναι αποτέλεσμα βιβλιογραφικής μελέτης και διαδικτυακής έρευνας και στοχεύει να καταδείξει τη συμβολή των ΜΚΟ στην αντιμετώπιση των κοινωνικών, οικονομικών και ανθρωπιστικών προβλημάτων, που δημιουργήθηκαν εξαιτίας της οικονομικής και προσφυγικής κρίσης στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια, με απώτερο σκοπό την ανάδειξη της αυξανόμενης επιρροής των οργανώσεων της Κοινωνίας των Πολιτών στη διαμόρφωση του κοινωνικού πλαισίου

διαβίωσης και εν γένει στη χάραξη της πολιτικής ατζέντας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΩΝ ΜΗ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ (ΜΚΟ)

1.1. Εισαγωγή

Οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) έχουν εισβάλλει δυναμικά στην ελληνική πραγματικότητα τα τελευταία χρόνια, ιδίως μετά την ανάμειξή τους με καίριες δράσεις για την αντιμετώπιση των συνεπειών της οικονομικοανθρωπιστικής κρίσης. Ακόμη κι αν υπάρχει μία ασαφής εικόνα στο μυαλό αρκετών σχετικά με το τι είναι ένας Μη Κυβερνητικός Οργανισμός, είναι βέβαιο ότι οι περισσότεροι έχουν τουλάχιστον μια εξοικείωση με τον όρο «ΜΚΟ» από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ), που χρησιμοποιούν κατά κόρον τον όρο. Ως όρος οι «Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις» δεν έχουν έναν γενικά αποδεκτό ορισμό ούτε μία συγκεκριμένη νομική μορφή ή ένα ειδικό νομοθετικό καθεστώς, από το οποίο να διέπεται η λειτουργία τους στην Ελλάδα. Συχνά, αυτοί οι τύποι οργάνωσης ονομάζονται «μορφές εκπροσώπησης της κοινωνίας των πολιτών» ή αναφέρονται με άλλα ονόματα.

Στο παρόν κεφάλαιο, θα επιχειρηθεί ένας ορισμός των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων, μια σύντομη αναφορά στην ιστορική εξέλιξη του θεσμού και θα διασαφηνιστεί η σχέση των οργανώσεων αυτών με την Κοινωνία των Πολιτών. Στη συνέχεια, θα γίνει αναφορά στο νομοθετικό πλαίσιο λειτουργίας των ΜΚΟ στην Ελλάδα, στην χρηματοδότηση και στους εθελοντές, που για τις περισσότερες ΜΚΟ αποτελούν το βασικό πυλώνα για την υλοποίηση των δράσεών τους, τέλος δε, θα αναφερθούν οι διακρίσεις των ΜΚΟ με κριτήριο το μέγεθός τους, τον τομέα και την εμβέλεια της δραστηριοποίησής τους.

1.2. Η Κοινωνία των Πολιτών

Όλο και συχνότερα γίνεται λόγος για το όραμα μιας κοινωνίας με ενεργούς πολίτες, που να ενδιαφέρονται για το συλλογικό καλό και την προάσπιση των δικαιωμάτων όλων των πολιτών και να κινητοποιούνται με εθελοντικές δράσεις προς την κατεύθυνση αυτή.

Η «Κοινωνία των Πολιτών», όπως συχνά αναφέρεται, δεν είναι ένα καινούριο ιδεολογικό κατασκεύασμα, αλλά για πρώτη φορά απαντάται στα έργα του Hobbes (*Πασχαλίδης, Μεταξόπουλος, 2006*) και του Locke (Locke, 1823). Ο ορισμός δεν είναι ενιαίος και έχει εξελιχθεί στα βάθη των δεκαετιών. Σε καμία περίπτωση, η κοινωνία των πολιτών δεν περιλαμβάνει το σύνολο των πολιτών της κοινωνίας, τον «λαό» δηλαδή, αλλά αναφέρεται μόνο στους ενεργούς πολίτες, αυτούς που είναι συνειδητοποιημένοι πως η ιδιότητα του πολίτη δεν τους προσδίδει μόνο δικαιώματα αλλά τους επιφορτίζει και με υποχρεώσεις να σκέφτονται και να δρουν με σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα και στις αρχές της συνταγματικής δημοκρατίας, έχοντας υπόψη τους τις συνέπειες των πράξεών τους προς το κοινωνικό σύνολο (*Γιαννής, 2002*). Πρόκειται επομένως, για σκεπτόμενα άτομα, που δρουν συλλογικά για την διεκδίκηση και κατοχύρωση κοινωνικών και άλλων δικαιωμάτων για το σύνολο των πολιτών.

Ο ορισμός του Έρνεστ Γκέλνερ για την Κοινωνία των Πολιτών είναι ακριβής και, ανταποκρίνεται στη σημερινή σημασία του όρου, όπου ως Κοινωνία των Πολιτών θεωρείται «ένα σύνολο ποικίλων μη κυβερνητικών θεσμών αρκετά ισχυρών, ώστε να αντισταθμίσουν το κράτος και που, ενώ δεν το εμποδίζουν να εκπληρώσει το ρόλο του ως εγγυητή της ειρήνης και διαιτητή μεταξύ μεγάλων συμφερόντων, μπορούν ωστόσο να το εμποδίσουν να κυριαρχήσει και να εκμηδενίσει το υπόλοιπο της κοινωνίας» (*Gellner, 1996*).

Από τον ανωτέρω ορισμό, γίνεται σαφές ότι η Κοινωνία των Πολιτών αναφέρεται σε ένα σύνολο κοινωνικών ομάδων, που βρίσκονται μεταξύ κυβερνώντων και κυβερνωμένων, και αναπτύσσουν τη δράση τους οργανωμένα με γνώμονα την προάσπιση συλλογικών δικαιωμάτων και αρχών, σε αντιδιαστολή με τους απλούς πολίτες-κυβερνώμενους, που δρουν μεμονωμένα έκαστος και ενδιαφέρονται

πρωτίστως για το προσωπικό τους συμφέρον. Ακόμη, θα λέγαμε ότι είναι και ένας ενδιάμεσος χώρος μεταξύ κράτους και αγοράς, ο οποίος (χώρος) είναι αυτοκυβερνώμενος και αποτελείται από θεσμούς, άτυπες ομάδες και οργανώσεις, που λειτουργούν τόσο κατά του άκρατου ατομικισμού της αγοράς όσο και κατά του κρατικού αυταρχισμού (*Μουζέλης, 1997*).

Άρα, η Κοινωνία των Πολιτών είναι ένας ευρύτερος όρος, που αφορά τους ενεργούς πολίτες, οι οποίοι δρουν συλλογικά για την επίτευξη ενός κοινού σκοπού, χωρίς όμως να είναι απαραίτητα οργανωμένοι σε μια ομάδα με νομική μορφή. Δεν ταυτίζεται επομένως, με τον λαό, δηλαδή με το σύνολο των πολιτών, που λειτουργεί ως μάζα, αλλά ούτε είναι συνώνυμη των οργανώσεων ή συγκεκριμένων θεσμών, αφού μπορούν να λειτουργούν και υπό τη μορφή άτυπων κοινωνικών ομάδων. Επομένως, η Κοινωνία των Πολιτών περιλαμβάνει τις ΜΚΟ, αλλά δεν περιορίζεται μόνο σε αυτές.

1.3. Τι είναι οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ)

Ένας «μη κυβερνητικός οργανισμός» (ΜΚΟ) είναι ένας νομικά συγκροτημένος οργανισμός, που δημιουργήθηκε από φυσικά ή νομικά πρόσωπα και λειτουργεί ανεξάρτητα από κάθε κυβέρνηση. Οι ΜΚΟ αποτελούν οργανώσεις της Κοινωνίας των Πολιτών και στην ουσία είναι η πιο αντιπροσωπευτική της μορφή, καθώς έχουν επιτύχει να γίνουν αποδεκτές ως ισάξιες συνομιλητές των κυβερνήσεων και των ρυθμιστών της αγοράς.

Ο ευρέως γνωστός και κατά κόρον χρησιμοποιούμενος όρος «μη κυβερνητικές οργανώσεις (ΜΚΟ)» αποτελεί νεολογισμό και αποδίδει στα ελληνικά τον αγγλικό όρο Non-Governmental Organisations (NGOs), που χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στο άρθρο 71 του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ, με σκοπό να προσδιορίσει οργανισμούς, που έχουν έναν συμβουλευτικό ρόλο, δεν αποτελούν μέρος της κυβέρνησης και δεν στοχεύουν στην επίτευξη επιχειρηματικού κέρδους (*Νάσκου Περράκη, 2002*).

Περαιτέρω, ο ορισμός των Διεθνών ΜΚΟ (INGO) χορηγήθηκε για πρώτη φορά στο ψήφισμα 288 (X) του Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου (ECOSOC) στις

27 Φεβρουαρίου 1950 και αναφέρεται ως «κάθε διεθνής οργανισμός που δεν στηρίζεται από διεθνή συνθήκη». Ενώ, έκτοτε σε πλείστες όσες ευρωπαϊκές και διεθνείς συνθήκες έχουν συμπεριληφθεί ζητήματα, που αφορούν την ίδρυση των διεθνών οργανισμών, την οργάνωση και τη λειτουργία τους εν γένει (*Μπρεδήμας - Κυριακόπουλος, 2016*).

Η Παγκόσμια Τράπεζα ορίζει τις ΜΚΟ ως *«ιδιωτικούς οργανισμούς που ασκούν δραστηριότητα για να απαλύνουν τον πόνο, να προωθήσουν τα συμφέροντα των φτωχών, την προστασία του περιβάλλοντος, την παροχή βασικών κοινωνικών υπηρεσιών, ή αναλαμβάνουν την ανάπτυξη της κοινότητας»*.

Σύμφωνα με τον ορισμό του Wahl Peter, αποτελούν εθελοντικές ενώσεις ανεξάρτητες από το κράτος και τα πολιτικά κόμματα, αγαθοεργείς, μη κερδοσκοπικές, που αποδέχονται ως μέλη τους άτομα ανεξάρτητα από φυλή, θρησκεία και φύλο (*Wahl, 1997*).

Ενώ, κατά άλλον ευρύτερο ορισμό (*Σκλιας, 1999*), μία Μη Κυβερνητική Οργάνωση αποτελεί ένα ιδιωτικό, μη κερδοσκοπικό ίδρυμα ή οργάνωση, που διαθέτει μια σχετική τουλάχιστον αυτονομία από κρατικούς οργανισμούς και εκφράζει συγκεκριμένα συμφέροντα ή ενδιαφέροντα μιας ομάδας ανθρώπων, αποδεικνύοντας την αδιάκοπη πολιτική συμμετοχή σε εθνικό ή και διεθνές επίπεδο, στοχεύοντας στην ικανοποίησή τους.

Συνοψίζοντας, επομένως, τα κοινά χαρακτηριστικά των παραπάνω ορισμών, μπορεί να λεχθεί ότι οι ΜΚΟ είναι οργανώσεις με συγκεκριμένη νομική μορφή, που έχουν συσταθεί με ιδιωτική πρωτοβουλία και στις οποίες δεν μετέχει η κυβέρνηση ή κρατικοί φορείς καθ' οιονδήποτε τρόπο, αλλά στηρίζονται στην ιδιωτική πρωτοβουλία και τον εθελοντισμό. Δέχονται κρατικές επιχορηγήσεις, ιδιωτικές χορηγίες και δωρεές, χαρακτηρίζονται από την απουσία του κερδοσκοπικού κινήτρου, διαθέτουν ανεξάρτητη δημοκρατική διοίκηση, η λήψη των αποφάσεων γίνεται με δημοκρατικό τρόπο, η συμμετοχή εθελοντών είναι ελεύθερη, ενώ ο στόχος τους είναι η εξύψωση ανθρωπιστικών και δημοκρατικών αρχών, η εξυπηρέτηση κοινωνικών σκοπών και η εκπροσώπηση των αιτημάτων των πολιτών.

1.4. Ιστορική αναδρομή – Εξέλιξη του θεσμού

Οι πρώτες Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις ιδρύθηκαν τον 18ο αιώνα και αποσκοπούσαν στην κατάργηση του δουλεμπορίου και της δουλείας (Quakers, 1788, στην Πενσυλβάνια των ΗΠΑ, Sierra Leone Company, 1787, στο Λονδίνο, Société des Amis des Noirs, 1788, στο Παρίσι). Το 1823 ιδρύθηκε ο οργανισμός «Κοινωνία Κατά της Δουλείας» (Anti-Slavery Society). (*www.tvxs.gr, 2010*)

Λίγο αργότερα, ξεκίνησε δυναμικά το κίνημα υπέρ της ψήφου των γυναικών. Το 1881 ιδρύθηκε το Διεθνές Συμβούλιο Γυναικών και το 1903 ιδρύθηκε στη Βρετανία η «Κοινωνική και Πολιτική Ένωση Γυναικών» από την ακτιβίστρια Έμμελιν Πάνκχερστ και τις κόρες της, για να «ξυπνήσει το έθνος» μέσα «από πράξεις κι όχι λόγια» για την ισότητα των γυναικών με τους άντρες και την κατοχύρωση του εκλογικού δικαιώματος (<http://www.zougla.gr/gynaika/active/article/i-soufrazetes-protostatisan-ke-aniksan-to-dromo-sti-ginekia-xirafetisi>).

Στον τομέα των ανθρωπιστικών οργανώσεων, πρωτοστατεί ο πασίγνωστος Ερυθρός Σταυρός, στον οποίο χρωστούν τη φήμη τους οι ΜΚΟ με ανθρωπιστική δράση. Αφορμή για την ίδρυση του Ερυθρού Σταυρού στάθηκε η Μάχη του Σολφερίνο (1859), όπου ο αυτόπτης μάρτυρας Ελβετός επιχειρηματίας Ζαν Ανρί Ντυνάν, σοκαρισμένος από την αγριότητα των πολεμικών συγκρούσεων, θέλησε να προστατεύσει την τύχη των αιχμαλώτων του πολέμου και γενικότερα, να ενδυναμώσει την εφαρμογή του ανθρωπιστικού δικαίου, εν καιρώ πολέμου, ιδρύοντας μαζί με άλλους τέσσερις Ελβετούς τον Αύγουστο του 1863 τη «Διεθνή Επιτροπή για τη Βοήθεια των Τραυματιών», η οποία το 1876 μετονομάστηκε σε «Διεθνή Επιτροπή Ερυθρού Σταυρού» (<https://www.sansimera.gr/articles/22>)

Έκτοτε, ο Ερυθρός Σταυρός αναλαμβάνει αληθινή αποστολή, ως μια διεθνής δημόσια υπηρεσία, χάριν στις συμβάσεις, που υπογράφηκαν υπό την αιγίδα του, από το 1949 έως το 1977 (Συμβάσεις της Γενεύης και Πρωτόκολλα) και σύντομα εξελίχθηκε στο μεγαλύτερο ανθρωπιστικό δίκτυο στον κόσμο. Στη συνέχεια, στον τομέα του ανθρωπιστικού δικαίου, άνθισαν πολυάριθμες οργανώσεις, από τις πρώτες όμως, εκτός από τον Διεθνή Ερυθρό Σταυρό, ήταν οι Γιατροί Χωρίς Σύνορα και η ActionAid.

Ενώ ήδη οι οργανώσεις της εποχής είχαν αρχίσει να κάνουν εμφανή την παρουσία

τους, η αναγνώριση των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων από τον ΟΗΕ στον Καταστατικό του Χάρτη, αύξησε κατακόρυφα τους συμμάχους τους και διευκόλυνε σημαντικά το έργο τους. Στατιστικά, εκτιμάται ότι μέχρι το 1914 υπήρχαν 1.083 διεθνείς ΜΚΟ, όταν το 2000 οι οργανώσεις αυτές ξεπέρασαν τις 37.000, με σχεδόν το 1/5 εξ' αυτών να έχει ιδρυθεί μεταξύ 1990-1997 (Σκλιας – Χουλιάρας, 2002).

Στην Ελλάδα, οι πρώτες ΜΚΟ, υπό τη μορφή κοινωνικών κινημάτων, έκαναν την εμφάνισή τους τη δεκαετία του 1980, επιδιώκοντας τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των ανθρώπων, διαφοροποιούμενοι από την κρατική πολιτική και τα κόμματα της εποχής. Επρόκειτο για την πρώτη φάση της μεταπολίτευσης, όπου έμοιαζε σαν μια επανεκκίνηση των κοινωνικών κινημάτων μέσα σε ένα πλαίσιο απότομης αποσυμπίεσης των πολιτικών περιορισμών της χουντικής περιόδου. Η εμπέδωση της δημοκρατίας, η είσοδος της χώρας στην ΕΟΚ και η εισαγωγή των δυτικών προτύπων ήταν τα ορόσημα της εποχής, που οδήγησαν από τη μία στην εγκαθίδρυση της νέας τάξης πραγμάτων αλλά από την άλλη και στην εναντίωση προς τις αρνητικές συνέπειες, που διαφαίνονταν να πλησιάζουν, π.χ. ανεργία, καταστροφή περιβάλλοντος, έξαρση βίας κλπ. Γι' αυτό το λόγο, παρά την υποφαινόμενη ευμάρεια της χώρας κατά την εποχή εκείνη, δεν έλειπαν και οι δράσεις της κοινωνίας των πολιτών, όπως ήταν τα κινήματα υπέρ της ειρήνης (βλ. ΕΕΔΥΕ), κατά του ρατσισμού, καθώς και οι συνδικαλιστικές οργανώσεις του ευρύτερου δημοσίου τομέα, που ισχυροποιήθηκαν κατά τα χρόνια εκείνα (Βαμβακάς - Παναγιωτόπουλος, 2014).

Κατά την επόμενη δεκαετία του 1990, οι ΜΚΟ απέκτησαν πιο οργανωμένη δομή, καλύτερη δικτύωση και μεγαλύτερη συλλογικότητα. Άρχισαν να εκπροσωπούνται στο δημόσιο χώρο τα συμφέροντα περισσότερων κοινωνικών ομάδων με την πραγματοποίηση αντίστοιχων δράσεων. Σήμερα, διανύουμε την εποχή της Τρίτης Γενιάς των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων, αυτών του 21ου αιώνα. Οι “σύγχρονες” Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις δεν περιορίζονται μόνο στην προάσπιση των συμφερόντων των πολιτών, αλλά προωθούν την ενεργή συμμετοχή των πολιτών στα κοινά και μάχονται για μια νέα διαμόρφωση του δημόσιου χώρου, μέσα στον οποίο θα ασκείται η δημόσια εξουσία από περισσότερους δρώντες. Ο στόχος των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων του 21ου αιώνα φαίνεται να είναι η προώθηση νέων μορφών διαβούλευσης και συμμετοχικής δημοκρατίας (Βερνίκος). Το Κράτος να σταματήσει να είναι ο κυρίαρχος δρων στο πολιτικό σύστημα και στη νέα τάξη

πραγμάτων να δεσπόζει η συναπόφαση και συνδιαμόρφωση του πολιτικού και κοινωνικού χάρτη από περισσότερους ισάξιους μεταξύ τους δρώντες (Φραγκονικολόπουλος - Προέδρου, 2015).

Η ραγδαία αυτή ανάπτυξη του μη κυβερνητικού τομέα εμφανίστηκε και συνεχώς εξαπλώνεται τα τελευταία χρόνια στις ευρωπαϊκές χώρες, ως αποτέλεσμα των διαδικασιών αναδιάρθρωσης του κράτους πρόνοιας και ενίσχυσης της συμμετοχικής διαδικασίας λήψης αποφάσεων (Διαμαντοπούλου, 2006). Η “Κοινωνία των Πολιτών” πια λαμβάνει καίριες πρωτοβουλίες για την αντιμετώπιση κοινωνικών προβλημάτων, με ακτιβιστικές δράσεις στηριγμένες στην αλληλοβοήθεια μεταξύ των πολιτών. Ο ζωτικός ρόλος των ΜΚΟ και άλλων «μεγάλων ομάδων» αναγνωρίστηκε και από την Ατζέντα 21 στα κεφάλαια για την ενδυνάμωση του ρόλου των μείζονων ομάδων, η οποία οδηγεί σε έντονες ρυθμίσεις για μια συμβουλευτική σχέση μεταξύ των Ηνωμένων Εθνών και των μη κυβερνητικών οργανώσεων. Οι ΜΚΟ και οι λοιπές ομάδες εκπροσώπησης της Κοινωνίας των Πολιτών θα πρέπει να φανούν αντάξιες των προσδοκιών και να πρωτοστατήσουν στους αγώνες του 21^{ου} αιώνα για την καθιέρωση ενός μοντέλου βιώσιμης ανάπτυξης.

1.5. Το νομοθετικό πλαίσιο λειτουργίας των ΜΚΟ στην Ελλάδα

Σε ό,τι αφορά τη λειτουργία των ΜΚΟ, που δραστηριοποιούνται με έδρα στην Ελλάδα, στην πραγματικότητα δεν μπορούμε να κάνουμε λόγο για ένα συγκροτημένο, πλήρες και εφαρμόσιμο λειτουργικό θεσμικό πλαίσιο.

Οι ΜΚΟ εμφανίστηκαν για πρώτη φορά στην ελληνική νομοθεσία σε νόμους που είχαν να κάνουν με το τομέα της ανάπτυξης και την αναπτυξιακή βοήθεια τη διετία 1998-99. Η ελληνική νομοθεσία όμως στην πράξη δεν περιέλαβε ποτέ τον ορισμό των ΜΚΟ με την έννοια, που του αποδίδουμε σήμερα, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, αλλά κυρίως επιχειρήθηκε μια περιγραφή του πεδίου δράσης τους. Μέχρι και σήμερα, οι ΜΚΟ λειτουργούν βάσει των άρθρων 5, 12 και 14 του Συντάγματος, δηλαδή η δράση τους και η συμμετοχή σε αυτές κατοχυρώνονται στις θεμελιώδεις αρχές του Συντάγματος για την ελευθερία της έκφρασης, την ελεύθερη ανάπτυξη της

προσωπικότητας και την ελευθερία του «συνέρχεσθαι» και «συνεταιρίζεσθαι», χωρίς να υπάρχει κάποιος ειδικός νόμος για τη σύσταση και τη λειτουργία τους (Χρυσόγονος, 2006).

Νομικό έρεισμα για τη λειτουργία τους βρίσκουν επίσης, στο άρθρο 11 της Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών που προβλέπει ότι «καθένας έχει το δικαίωμα σε ελεύθερη και ειρηνική συνάθροιση και το δικαίωμα της ένωσης με άλλους» (Σισιλιάνος, 2003), ενώ οι Διεθνείς Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Αναγνώριση Νομικής Προσωπικότητας σε Διεθνείς Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ETS No. 124).

Σημειώνεται πως το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των ΜΚΟ τόσο σε άλλες χώρες της Ε.Ε. όσο και σε τρίτες χώρες διαφέρει, ενώ στις περισσότερες περιπτώσεις έχει πιο συγκροτημένη μορφή.

1.5.1. Η νομική μορφή των ΜΚΟ στην Ελλάδα

Οι οργανώσεις, που ιδρύονται στην Ελλάδα και επιθυμούν να έχουν νομική υπόσταση, μπορούν να έχουν ποικίλες νομικές μορφές: μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου, ένωση προσώπων, αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία, σωματείου, κοινωφελούς ιδρύματος ή ακόμη και επιτροπής εράνων.

Στην πράξη, οι πιο συνηθισμένες νομικές μορφές, που επιλέγονται από τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις είναι του σωματείου και της αστικής μη κερδοσκοπικής εταιρείας και ειδικότερα:

Α) Σωματείο είναι η ένωση 20 τουλάχιστον προσώπων, που επιδιώκει σκοπό μη κερδοσκοπικό και έχει νομική προσωπικότητα, η δε λειτουργία του διέπεται από τα άρθρα 78-106 του Αστικού Κώδικα. Απαραίτητη προϋπόθεση για την έγκυρη σύσταση και λειτουργία του σωματείου είναι το ιδρυτικό καταστατικό του να το έχουν υπογράψει τουλάχιστον 20 άτομα-ιδρυτές του σωματείου. Το σωματείο έχει νομική προσωπικότητα, πράγμα που του προσδίδει αυτοτέλεια από τα μέλη του - ακόμη και τα ιδρυτικά- και του επιτρέπει την ύπαρξη περιουσίας στο όνομά του. Ο σκοπός του σωματείου δεν επιτρέπεται να είναι κερδοσκοπικός, συνήθως δε επιδιώκει σκοπό πολιτιστικό, κοινωνικό, θρησκευτικό, φιλανθρωπικό κλπ., αρκεί να μην αντίκειται στο νόμο ή τα χρηστά ήθη (Παπαστερίου, 1998).

Το σωματείο διοικείται από δύο βασικά όργανα: τη Γενική Συνέλευση και το Διοικητικό Συμβούλιο, ενώ σε αρκετά σωματεία υπάρχει και ένα τρίτο όργανο η Εξελεγκτική Επιτροπή. Η Γενική Συνέλευση είναι το ανώτατο όργανο ενός σωματείου, συγκαλείται σε τακτική σύνοδο μία φορά το χρόνο και εκτάκτως όποτε το ζητήσει το Δ.Σ. ή το 1/5 των μελών του σωματείου. Κύριες αρμοδιότητες της Γ.Σ. είναι η χάραξη των στόχων και της πολιτικής της Οργάνωσης, οι τροποποιήσεις του καταστατικού του σωματείου, η εκλογή των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου και της Εξελεγκτικής Επιτροπής, η έγκριση του απολογισμού της παρελθούσας χρήσης και συνακόλουθα την απαλλαγή των μελών του Δ.Σ. από κάθε ευθύνη για τα πεπραγμένα και τέλος την έγκριση του προϋπολογισμού της επόμενης χρήσης (Γεωργιάδης, 2012).

Το Διοικητικό Συμβούλιο είναι υπεύθυνο για την εφαρμογή των αποφάσεων και των κατευθυντήριων γραμμών, που έχουν χαραχθεί από τη Γ.Σ., καθώς και για τη διεξαγωγή όλων των διαχειριστικών πράξεων της Οργάνωσης (Γεωργιάδης, 2012).

Β) Η Αστική Εταιρεία συστήνεται με σύμβαση, με την οποία δύο ή περισσότερα άτομα αναλαμβάνουν την αμοιβαία υποχρέωση να επιδιώκουν έναν κοινό σκοπό και ιδίως οικονομικό (άρ. 741 ΑΚ). Ιδιαίτερη μορφή της εταιρείας αυτής αποτελεί η αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία (ΑΜΚΕ) που έχει ως σκοπό την επιδίωξη φιλανθρωπικών, καλλιτεχνικών, επιστημονικών, ιδεολογικών, πολιτιστικών, ή άλλων ανιδιοτελών ή κοινωφελών στόχων. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι, η ύπαρξη μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα δεν συνεπάγεται ότι οι εταιρείες αυτής της μορφής δεν μπορούν να επιδιώκουν οικονομικό κέρδος, αλλά ότι οποιαδήποτε κέρδη προκύψουν προορίζονται για την εξυπηρέτηση των κοινωφελών σκοπών της εταιρείας και μόνον και ως εκ τούτου δεν γίνεται διανομή κερδών της εταιρείας στους εταίρους.

Η λειτουργία των ΑΜΚΕ διέπεται από τα άρθρα 741-784 του Αστικού Κώδικα για την αστική εταιρεία και η εκπροσώπησή της γίνεται από όλους τους εταίρους συλλογικά, εκτός αν έχει συμφωνηθεί διαφορετικά στο καταστατικό (Αλεξανδρίδου, 2007).

1.6. Οι εθελοντές

Στη συνείδηση των περισσότερων ανθρώπων, οι ΜΚΟ, ανεξαρτήτως ύπαρξης ή μη νομικής μορφής, είναι ταυτόσημες με την έννοια του εθελοντισμού. Σε αρκετές ΜΚΟ οι εθελοντές αποτελούν το κεφάλαιό τους, είναι τα άτομα στα οποία στηρίζονται για την πραγμάτωση των δράσεών τους. Ιδιαίτερα στις μέρες της οικονομικής κρίσης, που περιορίστηκε το έμμισθο προσωπικό των ΜΚΟ, όπως αναλυτικά θα δούμε στο επόμενο κεφάλαιο, οι εθελοντές είναι οι στυλοβάτες τους. Βέβαια, υπάρχουν ακόμη και σήμερα ΜΚΟ, που δεν έχουν ούτε έναν εθελοντή και όμως καταφέρνουν να υλοποιούν δράσεις για την πραγμάτωση του σκοπού τους, π.χ. Άρτος-δράση.

Χαρακτηριστική είναι η έρευνα, που πραγματοποιήθηκε από την ΕΚΠΟΙΖΩ και δημοσιεύθηκε το 2015 σχετικά με τη διερεύνηση και καταγραφή πρακτικών διαχείρισης εθελοντών στην Ελλάδα, από την οποία προέκυψε ότι από τις 83 Μ.Κ.Ο. που απαντήσανε στο σχετικό ερωτηματολόγιο, οι 77 (δηλαδή το 93%) απασχολούν εθελοντές, ενώ μόνο 6 οργανώσεις δεν έχουν στους κόλπους τους εθελοντές (βλ. ΕΚΠΟΙΖΩ, *Μελέτη για τις πρακτικές διαχείρισης εθελοντών στην Ελλάδα – Έκθεση αποτελεσμάτων*).

Αναφορικά με τον ορισμό του εθελοντή, η Ευρωπαϊκή Χάρτα για τα Δικαιώματα και τις Υποχρεώσεις των Εθελοντών ορίζει ως εθελοντή το άτομο που εκτελεί δραστηριότητες για μη κερδοσκοπικό σκοπό, που ωφελούν την κοινωνία με ελεύθερη βούληση, χωρίς οικονομική ανταμοιβή. Ο εθελοντής προσφέρει χρόνο και ενέργεια και ωφελείται μέσα από αυτή την εθελοντική δράση με προσωπική ανάπτυξη. (<https://www.youthforum.org/assets/2014/04/YFJ-VolunteeringCharter-EL.pdf>).

Οι εθελοντές μπορούν να αποκτήσουν και την ιδιότητα του μέλους, στις περιπτώσεις που η οργάνωση έχει τη μορφή σωματείου. Η ιδιότητα του μέλους σε μια Μη Κυβερνητική Οργάνωση είναι κι αυτή ιδιαίτερα σημαντική, καθώς σχετίζεται με την έννοια της ευθύνης. Το δικαίωμα συμμετοχής ως μέλος σε μία οργάνωση είναι μάλιστα και συνταγματικά κατοχυρωμένο και για το λόγο αυτό δεν πρέπει να τίθεται σε αδικαιολόγητους περιορισμούς.

Ωστόσο, ανάλογα με τη φύση κάθε ΜΚΟ (ανοικτή, κλειστή, λέσχη κλπ.) το να αποκτήσει κανείς την ιδιότητα του μέλους μπορεί να απαιτεί κάποιο ιδιαίτερο προσόν

ή την τήρηση μιας συγκεκριμένης διαδικασίας ή να συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο. Για παράδειγμα, το καταστατικό της οργάνωσης μπορεί να προβλέπει περιορισμούς, όπως την προϋπόθεση της πρότασης του συγκεκριμένου ατόμου, που θέλει να εγγραφεί στην οργάνωση, από δύο υπάρχοντα μέλη. Με τον ίδιο τρόπο που το καταστατικό μιας ΜΚΟ καθορίζει τις ιδιότητες ενός προσώπου, που απαιτούνται για να γίνει μέλος, το καταστατικό προβλέπει και τις περιπτώσεις απώλειας της ιδιότητας του μέλους (Γεωργιάδης, 2012).

Ενδέχεται σε ορισμένες περιπτώσεις, η ιδιότητα του μέλους μιας ΜΚΟ να μην είναι συμβατή με την υπηρεσία ή εργασία ενός προσώπου, κυρίως όταν αυτές είναι δημόσιου χαρακτήρα.

Πέραν των ανωτέρω, θα πρέπει να μας προβληματίσουν και οι περιορισμοί της δυνατότητας των ανηλίκων να συμμετέχουν σε μια ΜΚΟ, αφού φαίνεται να καταπατούν το δικαίωμα για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας (άρθρο 5 το Συντάγματος) και το άρθρο 15 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού (βλ. στο www.unicef.gr το πλήρες κείμενο της Σύμβασης).

Τα μέλη μιας οργάνωσης είναι αυτά, που πρωτίστως υλοποιούν τις δράσεις της, όμως στην Ελλάδα τουλάχιστον οι ΜΚΟ δεν απαριθμούν πολλά μέλη, κυρίως λόγω των ανωτέρω περιορισμών και της έλλειψης κατάλληλης τεχνογνωσίας για την προσέλκυση νέων μελών. Έτσι, όλη η προσοχή πέφτει στην προσφορά των εθελοντών. Οι εθελοντές μπορεί να έχουν μια συνεχή παρουσία στην υλοποίηση των προγραμμάτων μιας ΜΚΟ ή να συμμετέχουν σε μεμονωμένες δράσεις. Οι εθελοντές, όπως προαναφέρθηκε, ενδέχεται να μην είναι μέλη της οργάνωσης, όμως τα μέλη είναι πάντα και εθελοντές. Επομένως οι δύο όροι δεν ταυτίζονται υποχρεωτικά.

Παρόλα αυτά, είτε κάποιος είναι μέλος μιας οργάνωσης είτε μόνο εθελοντής, τα κίνητρα που τον ώθησαν στην κοινωνική προσφορά συμπίπτουν. Είναι ένας δυναμικός τρόπος κοινωνικής συμμετοχής και παρέμβασης των πολιτών με στόχο την εξέλιξη της κοινωνίας. Η έννοια του εθελοντισμού συνδέεται με την αλληλεγγύη και την ανιδιοτελή προσφορά, είναι ένας συνδυασμός ακτιβισμού και άμισθης εργασίας (Διαμαντοπούλου, 2006). Ο εθελοντισμός δεν είναι απλά ένας όρος, είναι στάση ζωής και δρα εποικοδομητικά στην κοινωνία, καθώς προάγει την ενεργή συμμετοχή των πολιτών στην προάσπιση των θεμελιωδών τους δικαιωμάτων και ενδυναμώνει την κοινωνική αλληλεγγύη και συνοχή. Για τις μεγάλες οργανώσεις οι εθελοντές είναι η

ψυχή της οργάνωσης.

1.7. Χρηματοδότηση – Λογοδοσία των ΜΚΟ

Για την πραγματοποίηση του έργου τους, οι ΜΚΟ πρέπει να διαθέτουν τα κατάλληλα μέσα, το βασικότερο των οποίων είναι οι οικονομικοί πόροι. Η χρηματοδότηση των ΜΚΟ μπορεί να προέρχεται από πολλές πηγές, όπως τις συνδρομές των μελών της, ιδιωτικές προσφορές ή χορηγίες, κρατική ή κοινοτική χρηματοδότηση, αξιοποίηση περιουσιακών στοιχείων κλπ.

Οι ίδιοι πόροι συνήθως ελλείπουν από τις ΜΚΟ λόγω των χαμηλών ποσών των συνδρομών των μελών τους και εξαιτίας της μη ύπαρξης δικής τους περιουσίας. Έτσι, η συνηθέστερη πηγή χρηματοδοτήσεων είναι οι κρατικές επιχορηγήσεις και οι χορηγίες από ιδιώτες, φυσικά ή νομικά πρόσωπα, συνήθως δε πρόκειται για ιδρύματα ή οργανισμούς, που επιδιώκουν τους ίδιους σκοπούς με τις ΜΚΟ (Πετρόπουλος, 2013).

Επίσης, οι μη κυβερνητικές οργανώσεις είναι ανάμεσα στις επιλέξιμες για χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εφόσον οι τομείς δραστηριότητάς τους σχετίζονται με ορισμένες πολιτικές της Ε.Ε. Η χρηματοδότηση διατίθεται τόσο στο πλαίσιο προγραμμάτων, τα οποία διαχειρίζεται αποκλειστικά η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, όσο και στο πλαίσιο εκείνων, που διαχειρίζεται η Επιτροπή από κοινού με εθνικές, περιφερειακές και τοπικές αρχές. Η Επιτροπή παρέχει άμεσες χρηματικές συνεισφορές με τη μορφή επιχορηγήσεων για τη στήριξη έργων ή οργανισμών, που προάγουν τα συμφέροντα της Ε.Ε. ή συμβάλλουν στην υλοποίηση ενός προγράμματος ή μίας πολιτικής της Ε.Ε. (Πετρόπουλος, 2013).

Η επιλογή χρηματοδότησης από διαφορετικές πηγές επιτρέπει στις Οργανώσεις να διατηρούν την οικονομική και πολιτική ανεξαρτησία τους, ώστε να ενεργούν με αποτελεσματικότητα προς την επίτευξη των στόχων τους, απερίσπαστες από μεθοδεύσεις.

Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν ασφαλιστικές δικλείδες για την αποφυγή κατασπατάλησης των κονδυλίων, που λαμβάνουν οι ΜΚΟ από τους διάφορους χρηματοδότες τους. Πρόκειται κυρίως για τη διαδικασία της αξιολογής των ΜΚΟ.

Όταν οι ΜΚΟ έχουν λάβει χρηματοδότηση από τα Διαρθρωτικά Ταμεία ή από προγράμματα ΕΣΠΑ με σκοπό την διεκπεραίωση ενός έργου, οφείλουν τα χρήματα που έλαβαν, να τα χρησιμοποιήσουν για την υλοποίηση του προγράμματος και αυτό θα αποτυπωθεί μετά την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων του έργου. Τελευταία, το ίδιο συμβαίνει και όταν οι χορηγίες δίνονται από ιδιωτικούς φορείς, π.χ. κοινωφελή ιδρύματα. Σε περίπτωση που αποδειχτεί κακοδιαχείριση των χορηγηθέντων πόρων, οι διοίκηση της ΜΚΟ θα βρεθεί υπόλογη (Πετρόπουλος, 2014).

Η λογοδοσία αυτή είναι διπλή συνήθως, από τη μία, η εξωτερική, όπως αναφέρθηκε, και από την άλλη η εσωτερική, δηλαδή η διοίκηση οφείλει να παρέχει εξηγήσεις στα μέλη της οργάνωσης σχετικά με τα έσοδα και τα έξοδα που διενεργήθηκαν. Προς εξασφάλιση της διαφάνειας άλλωστε, πολλές ΜΚΟ και ιδίως οι μεγάλες δημοσιεύουν τους ισολογισμούς τους ετησίως στις επίσημες ιστοσελίδες τους (ενδεικτικά βλ. το site της ΜΚΟ «PRAKSIS»).

1.8. Κατηγοριοποίηση των ΜΚΟ

Τα κριτήρια που διαφοροποιούν τις ΜΚΟ μεταξύ τους ποικίλουν και έχουν να κάνουν κυρίως με:

- α) το αντικείμενο δράσης τους
- β) τους στόχους τους και τον τρόπο που τους επιτυγχάνουν
- γ) το μέγεθος τους (οικονομικοί κολοσσοί και μικρές τοπικές οργανώσεις με λίγα μέλη και εθελοντική εργασία)
- δ) τον τόπο δράσης (τοπικό, εθνικό, ευρωπαϊκό, παγκόσμιο επίπεδο)

1.8.1. Διακρίσεις ως προς το αντικείμενο δράσης τους

Παρακάτω θα αναφέρουμε μερικές από τις μεγαλύτερες κατηγορίες ανάλογα με τον τομέα δραστηριοποίησής τους:

α. Υγεία: Σ' αυτόν τον τομέα η δραστηριότητα των ΜΚΟ αφορά κυρίως την ενημέρωση και χρηματοδότηση για την πρόληψη ασθενειών, όπως ο καρκίνος ή το AIDS, καθώς και χρόνιων νοσημάτων. Παραδείγματα τέτοιων οργανώσεων είναι η "AIDS-Προστασία", το "Ελληνικό Ίδρυμα Οστεοπόρωσης" και η "Πανελλήνια Κίνηση για την Μεσογειακή Αναιμία".

Υπάρχουν επίσης οργανώσεις στον τομέα της υγείας, οι οποίες έχουν σαν μέλημά τους τη βελτίωση των συνθηκών ζωής ατόμων, που πάσχουν από ανίατες ασθένειες και ατόμων τρίτης ηλικίας. Παραδείγματα τέτοιων οργανώσεων είναι η “Ελληνική Γεροντολογική και Γηριατρική Εταιρία” και η “Ελληνική Εταιρία Παρηγορητικής και Συμπτωματικής Φροντίδας Καρκινοπαθών”.

Οι μεγάλες οργανώσεις ασχολούνται με την αντιμετώπιση επιδημιών και την αναβάθμιση των συνθηκών ζωής και υγιεινής σε χώρες του τρίτου κόσμου, όπως για παράδειγμα η “ACTIONAID HELLAS”, οι “Γιατροί του Κόσμου” και οι “Φαρμακοποιοί του Κόσμου”, οι οποίες είναι στελεχωμένες στην πλειοψηφία τους από επαγγελματίες και ειδικούς επιστήμονες.

β. Πρόνοια: Σε αυτόν τον τομέα έχουν δημιουργηθεί ΜΚΟ, που στόχο έχουν την εθελοντική βοήθεια σε κοινωνικές ομάδες σε καταστάσεις κρίσεως, την ψυχολογική υποστήριξη των ευπαθών κοινωνικά ομάδων, τη διοργάνωση συσσιτίων και την παροχή ειδών πρώτης ανάγκης, π.χ. “Αλληλεγγύη της Εκκλησίας της Ελλάδος”. Σε αυτή την κατηγορία των ΜΚΟ, συμμετέχουν επίσης εθελοντικά επιστήμονες, όπως για παράδειγμα ψυχολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί κλπ.

γ. Παιδιά: Όσες ΜΚΟ δραστηριοποιούνται σ’ αυτόν τον τομέα μάχονται κατά της παιδικής εκμετάλλευσης και κακοποίησης (“Το Χαμόγελο του παιδιού”), κατά της παιδικής εργασίας και της έλλειψης εκπαίδευσης των παιδιών του τρίτου κόσμου (“Unicef”) και υπέρ της βελτίωσης των συνθηκών ζωής των παιδιών με ειδικές ανάγκες (“Βοήθεια και υποστήριξη παιδιών με ειδικές ανάγκες”).

δ. Πρόσφυγες-Μετανάστες: Οι οργανώσεις που ασχολούνται με τους πρόσφυγες και μετανάστες στοχεύουν στην ενίσχυση των διεθντικών σχέσεων μεταξύ κοινοτήτων μεταναστών-προσφύγων και Ελλήνων πολιτών (“Ελληνο-πολωνικός Σύλλογος Φιλίας και Συνεργασίας”) στην διεκδίκηση των ατομικών δικαιωμάτων των προσφύγων (“Φόρουμ Αλβανών Μεταναστών στην Ελλάδα”), στην προβολή του πολιτισμού και της κουλτούρας των διαφόρων εθνικών μεταναστευτικών κοινοτήτων (“Armenia Public Cultural Center”), καθώς και στην παροχή κάθε είδους βοήθειας που απαιτείται για την προσαρμογή τους σε νέα πολιτιστικά, πολιτικά, θρησκευτικά, κοινωνικά δεδομένα.

ε. Περιβάλλον-Οικολογία: Οι ΜΚΟ που αναπτύσσουν τις δραστηριότητες τους

στον τομέα αυτόν ασχολούνται κυρίως με την προστασία του περιβάλλοντος και την διαφύλαξη του φυσικού πλούτου (“Μεσογειακός Σύλλογος για την Σωτηρία των Θαλασσιών Χελωνών”), την φροντίδα ζώων που βρίσκονται υπό εξαφάνιση (“Αρκτούρος”) ή είναι τραυματισμένα (“Ελληνικό κέντρο περίθαλψης άγριων ζώων”), την ψυχαγωγία με εκπαιδευτικές ή αθλητικές δραστηριότητες στην εξοχή κλπ.

στ. Ανθρώπινα δικαιώματα: Σε αυτή την κατηγορία, υπάρχουν οργανισμοί, οι οποίοι επιδιώκουν την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (“Κέντρο Προάσπισης Ανθρωπίνων δικαιωμάτων”), ευπαθών κοινωνικώς ομάδων (γυναίκες, παιδιά, πρόσφυγες, άτομα με ειδικές ανάγκες), των πολιτικών δικαιωμάτων (“Διεθνής Αμνηστία”) έχοντας σαν απώτερο στόχο την αφύπνιση της κοινής γνώμης όσον αφορά στο θέμα του δικαιώματος και της διεκδίκησης του (“Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ”).

ζ. Αθλητισμός: Οι οργανώσεις που ασχολούνται με τον τομέα του αθλητισμού, είναι συνήθως τοπικού ή περιφερειακού χαρακτήρα και σαν κύριο σκοπό τους έχουν ως επί το πλείστον την μύηση νέων ή και μεγαλύτερων στον ερασιτεχνικό αθλητισμό καθώς και στις εναλλακτικές μορφές του.

η. Τέχνες και πολιτισμός: Σε αυτή την κατηγορία δραστηριοποιούνται ΜΚΟ, οι οποίες στοχεύουν είτε στον εκπολιτισμό εξωραϊσμό μιας συγκεκριμένης περιοχής (π. χ. διάφοροι τοπικοί εξωραϊστικοί σύλλογοι) είτε στην γενική πολιτισμική ανάπτυξη μίας κοινωνίας (“UNESCO”) είτε τέλος στην προβολή μίας συγκεκριμένης κουλτούρας και στην προώθηση της (“Ομίλος Διάδοσης Αρχαίου Ελληνικού Πολιτισμού”).

1.8.2. Διακρίσεις ως προς τους στόχους και τον τρόπο που τους επιτυγχάνουν

Οι ΜΚΟ διαχρονικά έχουν ως στόχο την αντιμετώπιση των κοινωνικών αναγκών των ανθρώπων, την αντιπροσώπευση της κοινωνίας των πολιτών και ως εκ τούτου οι δραστηριότητές τους καλύπτουν όλους τους τομείς και τις ανάγκες της κοινωνίας από τις κοινωνικές υπηρεσίες, μέχρι τη φροντίδα για την υγεία, την παιδεία, την προστασία του περιβάλλοντος, τη θρησκεία, τις τέχνες, ακόμα και την παροχή

νομικής υποστήριξης σε ευπαθείς κοινωνικές ομάδες. Ο ρόλος και η δραστηριοποίησή τους ξεκινά στο σημείο ακριβώς εκείνο, όπου το κράτος αδιαφορεί ή αδυνατεί να ανταπεξέλθει.

Οι ΜΚΟ συνεισφέρουν με διάφορους και ποικίλους τρόπους, ανάλογα με τις ανάγκες των ανθρώπων ή του περιβάλλοντος. Ένας από τους τρόπους δράσης των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων είναι η ανάπτυξη ανθρωπιστικών δράσεων, η οποία στοχεύει στη συμπαράσταση και βελτίωση των συνθηκών ζωής σε δοκιμαζόμενους πληθυσμούς. Αυτές οι ΜΚΟ ήταν από τις πρώτες που δημιουργήθηκαν (π.χ. Ερυθρός Σταυρός) και το έργο τους σε εμπόλεμες περιοχές ή στις χώρες του τρίτου κόσμου είναι अपαράμιλλης σημασίας. Οι **ανθρωπιστικές ΜΚΟ** στην Ελλάδα καλούνται να καλύψουν τα εκάστοτε κενά κρατικής πρόνοιας, προσφέροντας υπηρεσίες κοινωνικής αρωγής στις πλέον ευάλωτες ομάδες, σε μετανάστες και πρόσφυγες, θύματα human trafficking και ενδοοικογενειακής βίας, άστεγους και ναρκομανείς.

Η επόμενη κατηγορία είναι οι **αναπτυξιακές ΜΚΟ**, οι οποίες υλοποιούν προγράμματα στις υπανάπτυκτες ή αναπτυσσόμενες χώρες με σκοπό όχι απλά την πρόσκαιρη ανακούφιση του γηγενούς πληθυσμού από την φτώχεια, αλλά με έργα που θα ενισχύσουν τη γνώση, τη συνοχή και την αλληλεγγύη της κοινωνίας, τη δημοκρατική οργάνωση του κράτους και θα αλλάξουν ριζικά την καθημερινότητα των ανθρώπων. Η Ευρωπαϊκή Ένωση και οι ΗΠΑ διαθέτουν σημαντικά κονδύλια σε φορείς, που διεκπεραιώνουν αναπτυξιακές δράσεις στα ανωτέρω πεδία και σε τομείς της βιώσιμης ανάπτυξης.

Περαιτέρω, υπάρχει και η κατηγορία των ΜΚΟ, που είναι προσανατολισμένες προς την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των πολιτών, με στόχο σταδιακά να αλλάξει η νοοτροπία της κοινωνίας και να επέλθουν ουσιαστικές συστημικές αλλαγές ως προς τον τόπο διακυβέρνησης και λήψης αποφάσεων. Ειδικότερα, οι δράσεις, που πραγματοποιούν, στοχεύουν στην προάσπιση των δικαιωμάτων των πολιτών (**advocacy**), την τόνωση του εποπτικού ρόλου των μη κυβερνητικών οργανώσεων έναντι των τοπικών, περιφερειακών και κρατικών αρχών, την προώθηση των αρχών της δημοκρατίας, της διαφάνειας και της ορθής διακυβέρνησης και ενισχύουν τη συμμετοχή των πολιτών στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, προάγοντας εν γένει την κοινωνία των πολιτών.

Στην Ελλάδα, σύμφωνα με την χαρτογράφηση των ΜΚΟ, που έχει επιχειρήσει ο

Αφουξενίδης, το αντικείμενο των ενεργών ΜΚΟ, ως επί το πλείστον, είναι ανθρωπιστικού χαρακτήρα. Ειδικότερα, οι οργανώσεις που ασχολούνται με θέματα υγείας και πρόνοιας ανέρχονται σε ποσοστό 17,2% επί του συνόλου των ενεργών ΜΚΟ, αυτές που ασχολούνται με θέματα προστασίας παιδιών και νέων σε ποσοστό 15,3%, οι ΜΚΟ με αντικείμενο την προστασία του περιβάλλοντος σε ποσοστό 18,7% κλπ., ενώ οι αναπτυξιακές ΜΚΟ αποτελούν μόνο το 3% των ενεργών ΜΚΟ της χώρας (Αφουξενίδης, 2012).

1.8.3. Διακρίσεις ως προς την εμβέλεια της δραστηριότητάς τους

Οι ΜΚΟ, μπορούν να αναπτύσσουν δραστηριότητα είτε σε περιορισμένο γεωγραφικό επίπεδο είτε σε μεγαλύτερο γεωγραφικό εύρος, ανάλογα με το αντικείμενο δράσης τους, τους σκοπούς της κάθε οργάνωσης αλλά και το μέγεθός τους. Οι συνήθεις κατηγορίες ως προς την εμβέλεια της δραστηριοποίησης των ΜΚΟ είναι σε Τοπικό, Περιφερειακό, Εθνικό, Ευρωπαϊκό ή Παγκόσμιο επίπεδο.

Ειδικότερα, σύμφωνα με την ανωτέρω έρευνα της ΕΚΠΟΙΖΩ για τη διαχείριση των εθελοντών, οι ευρισκόμενες στον ελλαδικό χώρο ΜΚΟ κατατάσσονται ως προς τη δραστηριοποίησή τους σε ποσοστό 44% ως Εθνικές, σε ποσοστό 16% ως Περιφερειακές, σε ποσοστό 14% ως Τοπικές, 12% Ευρωπαϊκές και 14% Παγκόσμιες.

Ενώ, εντυπωσιακά είναι τα συμπεράσματα του Αφουξενίδη αναφορικά με την περιφερειακή κατανομή των ενεργών ΜΚΟ εντός της χώρας. Το συντριπτικό ποσοστό του 69,65% των ΜΚΟ έχει τις εγκαταστάσεις του στην Αττική, και συγκεκριμένα οι περισσότερες εξ' αυτών των οργανώσεων στο κέντρο της Αθήνας, ώστε να βρίσκονται πλησίον του κέντρου λήψεως των αποφάσεων και του επίκεντρου των εξελίξεων (Βουλή, Σύνταγμα κλπ.). Στον αντίποδα, οι απομακρυσμένες περιφέρειες της χώρας φαίνονται «ξεχασμένες» από τις οργανώσεις της Κοινωνίας των Πολιτών, με ολόκληρη την Περιφέρεια Ηπείρου να μετρά μία μόνο οργάνωση και τη Θράκη μόλις δύο (Αφουξενίδης, 2012).

1.9. Ανακεφαλαίωση

Όπως είδαμε, οι ΜΚΟ είναι οργανώσεις εκπροσώπησης της Κοινωνίας των

Πολιτών, δηλαδή της ομάδας εκείνης των ενεργών πολιτών μιας κοινωνίας. Οι ΜΚΟ αντιδιαστέλλονται από τις άτυπες κοινωνικές ομάδες ως προς το ότι έχουν τυπική οργάνωση και νομική υπόσταση, λειτουργούν δε συνήθως υπό τη μορφή σωματείου ή αστικής μη κερδοσκοπικής εταιρείας, δεν επιδιώκουν οικονομικό σκοπό, βασίζονται στον εθελοντισμό και έχουν οικονομική ανεξαρτησία από κυβερνητικούς θεσμούς. Ο θεσμός των ΜΚΟ διεθνώς έχει τις ρίζες του στα βάθη του 18^{ου} αιώνα, όταν πρωτοστάτησαν για την εξάλειψη του δουλεμπορίου και την κατοχύρωση του δικαιώματος ψήφου των γυναικών. Μέχρι σήμερα έχει διανυθεί πολύς δρόμος από τότε κι έτσι στον 21^ο αιώνα γίνεται λόγος για τις ΜΚΟ της τρίτης γενιάς. Οι ΜΚΟ δραστηριοποιούνται σε όλο το φάσμα των τομέων κοινωνικής-πολιτικής-οικονομικής ζωής και κατηγοριοποιούνται ανάλογα με τις δράσεις τους σε ανθρωπιστικές, αναπτυξιακές και όσες παρέχουν advocacy.

Στην Ελλάδα, η εξέλιξη του θεσμού υπήρξε πιο αργή, αλλά χωρίς αυτό να σημαίνει πως η δράση των ΜΚΟ στον ελλαδικό χώρο δεν ήταν εξίσου σημαντική με εκείνη του εξωτερικού. Οι μισές περίπου ΜΚΟ, που βρίσκονται στην Ελλάδα, δραστηριοποιούνται σε εθνικό επίπεδο και σχεδόν το 70% του συνόλου των ενεργών ΜΚΟ έχει τις εγκαταστάσεις του στην Αττική, ενώ ως προς το αντικείμενο δράσης πρωτοστατούν οι ανθρωπιστικές ΜΚΟ, γεγονός που δημιουργεί κάποια ερωτήματα ως προς τις ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας και αν αυτές επηρεάζουν τις δράσεις των ΜΚΟ. Αυτά τα ερωτήματα, μεταξύ άλλων, θα επιχειρηθούν να απαντηθούν στο επόμενο κεφάλαιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΟΙ ΜΚΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

2.1. Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια η Ελλάδα βρίσκεται στη δίνη της οικονομικής κρίσης, που ξέσπασε το 2007 στις ΗΠΑ και σύντομα εξαπλώθηκε και στον υπόλοιπο κόσμο. Στην Ελλάδα, η βασική έκφανση του προβλήματος της κρίσης αφορά το δημοσιονομικό έλλειμα και το δημόσιο χρέος, που οδήγησε σταδιακά και σε κρίση ρευστότητας (*Sklias - Galatsidas, 2010*). Για τον εξορθολογισμό του δημοσιονομικού ελλείματος, οι κυβερνώντες υπέγραψαν προγράμματα στήριξης με την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), που περιελάμβαναν μέτρα λιτότητας. Ως συνέπεια της ανωτέρω κατάστασης, άρχισε να αλλάζει η πραγματικότητα στη χώρα. Η ανεργία αυξήθηκε, ιδίως στους νέους, οι κοινωνικές δομές του κράτους άρχισαν να κλονίζονται, οι περικοπές σε μισθούς και συντάξεις με

την παράλληλη αύξηση των φόρων «πάγωσε» την οικονομία (<http://www.capital.gr/oikonomia/3028591/oi-epiptoseis-tou-mnimoniou-se-arithmous>). Η ανέχεια δημιούργησε αγανάκτηση στο λαό, που ένιωσε ότι έπρεπε να πληρώσει τα «σπασμένα» όλων των κυβερνήσεων από τη Μεταπολίτευση και εφεξής, με αποτέλεσμα να εμφανιστούν κινήματα, όπως το «Δεν πληρώνω» (<http://www.kinimadenplirano.gr/>) ή οι «Αγανακτισμένοι» (<http://aganaktismenoi.gr.blogspot.gr/>), τα οποία διοργάνωσαν διαδηλώσεις και πορείες, εκφράζοντας την αντίθεση του λαού προς τα σκληρά μέτρα και την πολιτική της κυβέρνησης.

Στην ήδη έκρυθμη κατάσταση, ήρθε να προστεθεί και ένα ακόμη πρόβλημα. Το 2015 ξεκίνησε μια αθρόα έλευση προσφύγων από την εμπόλεμη Συρία προς την Ευρώπη, όπου η χώρα υποδοχής τους λόγω εγγύτητας προς τη Μέση Ανατολή, έμελλε να είναι η Ελλάδα. Ο αριθμός των προσφύγων ξεπέρασε κάθε πρόβλεψη και η ήδη υπό δοκιμασία χώρα, έπρεπε να αντιμετωπίσει και το μεταναστευτικό πρόβλημα. Η κρίση εκτός από οικονομική εξελίχθηκε γρήγορα και σε ανθρωπιστική.

Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, αναδύθηκαν νέες προκλήσεις για τις ΜΚΟ στον ελλαδικό χώρο. Από τη μία, η αντιμετώπιση του ζωτικού προβλήματος για τη λειτουργία τους, της έλλειψης χρηματοδότησης (ή της υποχρηματοδότησης), καθότι λόγω των περικοπών της κρίσης, το 2012 ο τότε Πρωθυπουργός της χώρας, Αντώνης Σαμαράς, ανακοίνωσε ότι παύουν οι κρατικές επιχορηγήσεις προς τις ΜΚΟ, κι έτσι ένα σημαντικό κονδύλι για τις περισσότερες οργανώσεις χάθηκε (*Sotiropoulos, 2014*). Από την άλλη πλευρά, η κρίση ανέδειξε νέα κοινωνικά ζητήματα, που έρχονταν άμεσης αντιμετώπισης, τόσο για τους μόνιμους κατοίκους της Ελλάδας, που αφορούσαν κυρίως προβλήματα επιβίωσης (σίτιση, στέγαση, ένδυση κλπ.), όσο και για τους εισερχόμενους στη χώρα και προσωρινά διαμένοντες πρόσφυγες (υπηρεσία υποδοχής προσφύγων, καταλύματα, σίτιση, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη κλπ.).

Στο παρόν κεφάλαιο, θα εξεταστεί το πώς η οικονομική κρίση επηρέασε τις ΜΚΟ στη λειτουργία τους κατά την περίοδο αυτή και με ποιον τρόπο ανταποκρίθηκαν εκείνες στα κελεύσματα της εποχής, κάνοντας μνεία σε επιμέρους δράσεις, που υλοποίησαν και υλοποιούν για την αντιμετώπιση των αποτελεσμάτων της κρίσης στην Ελλάδα.

2.2. Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στη λειτουργία των ΜΚΟ

Η οικονομική κρίση, δημιούργησε προβλήματα στη λειτουργία των ΜΚΟ, όπως σε όλα τα ενεργά μέλη της κοινωνίας. Στην έρευνα των Πέκκα-Οικονόμου, Μπιμπίτσου, Μυλωνά και Πετρίδου (2013) καταγράφονται επιγραμματικά οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης στη λειτουργία των περιβαλλοντικών ΜΚΟ ως εξής:

- «●Μείωση συνδρομών.
- Αναστολή δημόσιων επιδοτήσεων
- Περιορισμός ιδιωτικών χορηγιών.
- Αύξηση αιτημάτων για συνδρομή/συμμετοχή σε δράσεις κοινωνικής αλληλεγγύης
- Αύξηση δυσπιστίας στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον δραστηριοποίησης.
- Αδυναμία κάλυψης λειτουργικών εξόδων.
- Έκφραση «δυσφορίας» από κάποια μέλη».

Παρότι, η παραπάνω έρευνα αφορά τις περιβαλλοντικές ΜΚΟ, γίνεται αντιληπτό ότι όμοια υπήρξαν τα προβλήματα και για τις λοιπές οργανώσεις όσον αφορά την αναστολή των κρατικών επιδοτήσεων και την αδυναμία κάλυψης των λειτουργικών εξόδων κατά την δύσκολη αυτή οικονομική συγκυρία. Δεν φαίνεται να είναι ίδια όμως, η εικόνα στον τομέα των ιδιωτικών χορηγιών, καθότι το ενδιαφέρον για οικονομική ενίσχυση των περισσότερων ιδρυμάτων-δωρητών και των επιχειρήσεων, στα πλαίσια της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης, δεν έχει μειωθεί, αλλά έχει μετατοπιστεί σε οργανώσεις, που δραστηριοποιούνται στον τομέα της κοινωνικής φροντίδας (Σημίτη, 2014).

Με βάση τα στοιχεία της ως άνω έρευνας (Πέκκα-Οικονόμου, Μπιμπίτσου, Μυλωνά, Πετρίδου, 2013), οι στρατηγικές, που υιοθέτησαν οι οργανώσεις για να αντιμετωπίσουν τις νέες δυσμενείς συνθήκες ήταν:

- «●Περιστολή λειτουργικών εξόδων, μισθοδοσίας.
- Περιορισμός δαπανηρών δράσεων προβολής (έμφαση στις ηλεκτρονικές

δημόσιες σχέσεις).

- Έμφαση στην ενίσχυση του Εθελοντισμού.
- Εξασφάλιση Διαχειριστικής Επάρκειας για συμμετοχή σε Ευρωπαϊκά Προγράμματα.
- Προσαρμογή δράσεων σύμφωνα με τις νέες κοινωνικές ανάγκες.
- Δικτύωση με άλλες ΜΚ-ΠΟ.
- Επιδίωξη ανάπτυξης σχέσεων με Μέσα Ενημέρωσης και άλλους διαμορφωτές γνώμης».

Η μείωση των οικονομικών πόρων, που αποτελεί τροχοπέδη για την εύρυθμη λειτουργία όλων των οργανώσεων, οδήγησε αναπόδραστα στην περικοπή δαπανών και στην στροφή προς τη συνεργασία με άλλες ΜΚΟ για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση των αρνητικών συνεπειών της οικονομικής κρίσης. Είναι χαρακτηριστικό, ότι έχει αυξηθεί ο αριθμός των δικτύων, που έχουν συγκροτήσει οι οργανώσεις (π.χ. Δίκτυο για την καταπολέμηση της Φτώχειας και του Κοινωνικού Αποκλεισμού, Δίκτυο για το Δικαίωμα στη Στέγη και την Κατοικία, Δίκτυο Εθελοντικών Οργανώσεων/Thess Δίκτυο). Όπως επίσης, έχει ενισχυθεί ο ουσιαστικότερος συντονισμός μεταξύ των οργανώσεων (κυρίως των μεγάλων ΜΚΟ) μέσω της κατάθεσης κοινών προτάσεων ή του καταμερισμού του θεματικού και γεωγραφικού πεδίου των δράσεών τους. (Σημίτη, 2014).

Στην Ελλάδα, η κρατική επιχορήγηση αποτελούσε βασική πηγή χρηματοδότησης των μη κερδοσκοπικών οργανώσεων. Όταν έκλεισε η στρόφιγγα του κρατικού χρήματος, οι ΜΚΟ άρχισαν να αναζητούν περισσότερο την ιδιωτική χρηματοδότηση, ώστε να μπορέσουν να συνεχίσουν την απρόσκοπτη λειτουργία τους. Γρήγορα βρήκαν ανταπόκριση από Ιδρύματα, που δραστηριοποιούνταν κυρίως στο πεδίο του πολιτισμού, της επιστήμης και της εκπαίδευσης με χαρακτηριστικά παραδείγματα το πρόγραμμα «Ελλάδα σε κρίση», που ξεκίνησε το Ίδρυμα Λεβέντη το 2012, καθώς επίσης η εκτεταμένη χρηματοδότηση προς ΜΚΟ από το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (<http://www.snf.org/el/protoboulies/dorees-enantia-stin-krisi/>).

Ενώ παράλληλα, για την υλοποίηση των δράσεών τους στράφηκαν προς την προσέλκυση νέων εθελοντών. Το θετικό στοιχείο ήταν ότι στην παρούσα συγκυρία αποδείχτηκε ότι και η κοινωνία των πολιτών ήταν πιο συνειδητοποιημένη ως προς τα κοινωνικά ζητήματα, που είχαν ανακύψει, και έτοιμη να ανταποκριθεί στο κάλεσμα

αυτό της ενεργούς συμμετοχής, όπως θα φανεί στο επόμενο κεφάλαιο.

2.3. Η έλλειψη κρατικών κονδυλίων για το κοινωνικό κράτος

Στην περίοδο της κρίσης, που διανύει η Ελλάδα τα τελευταία χρόνια, οι διαθέσιμοι κρατικοί πόροι προς τις ΜΚΟ έχουν συρρικνωθεί δραματικά, καθότι η κυβερνητική πολιτική είναι προσανατολισμένη στη διευθέτηση του δημοσίου χρέους και στη σταθεροποίηση της οικονομίας, παρά στη λήψη ανθρωποκεντρικών μέτρων, που προάγουν το κοινωνικό κράτος, το κράτος πρόνοιας και τον πολιτισμό.

Μέσα σε αυτή την κατάσταση, δημιουργήθηκε η ανάγκη κάλυψης των κενών, που άφηγε η κρατική «απουσία» στον τομέα των κοινωνικών παροχών και της πρόνοιας. Το φαινόμενο δε αυτό δεν παρουσιάστηκε μόνο στην Ελλάδα αλλά και σε άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που πλήττονταν ομοίως από την κρίση, κι έτσι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρότρυνε τα κράτη-μέλη να υιοθετήσουν ένα νέο μοντέλο στον τομέα των κοινωνικών υπηρεσιών του κράτους, που θα εξοικονομούσε μεγάλα χρηματικά ποσά από τους κρατικούς προϋπολογισμούς με παράλληλη καλυτέρευση των κοινωνικών παροχών προς τους πολίτες, τα ομόλογα κοινωνικών επενδύσεων.

Με τα ομόλογα κοινωνικών επενδύσεων τυπικά ένας ιδιώτης επενδυτής χρηματοδοτεί έναν πάροχο κοινωνικής υπηρεσίας για να εφαρμόσει ένα κοινωνικό πρόγραμμα. Ως αντάλλαγμα ο δημόσιος τομέας υπόσχεται σαν «ομόλογο» να επιστρέψει την αρχική επένδυση και να καταβάλει ένα επιτόκιο αν το πρόγραμμα επιτύχει τα προκαθορισμένα κοινωνικά αποτελέσματα. Η νέα αυτή στρατηγική σκοπεύει αφενός στην εξοικονόμηση πόρων για το δημόσιο τομέα και αφετέρου στη χρηματοδότηση προγραμμάτων, που έχουν μετρήσιμα κοινωνικά αποτελέσματα (βλ. σχετική Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο). Άλλες ευρωπαϊκές χώρες υιοθέτησαν το ως άνω μοντέλο, όμως στη χώρα μας δεν έχει γίνει ακόμα κάτι αντίστοιχο (*Joy, M. - Shields, J., 2013*).

Στην ανωτέρω διαμορφωθείσα κατάσταση, η ενσωμάτωση των εθελοντικών οργανώσεων στην υλοποίηση κοινωνικών προγραμμάτων ήταν αναγκαία. Οι εθελοντικές οργανώσεις, αφουγκραζόμενες τις ανάγκες της κοινωνίας τη δεδομένη χρονική στιγμή, πήραν πρωτοβουλίες αντιμετώπισης καθημερινών προβλημάτων

βιοτικής ανάγκης των ευπαθών κοινωνικών ομάδων. Αλλά βέβαια και οι ίδιοι οι πολίτες, που πλήττονταν, απευθύνονταν στις οργανώσεις ή στην εκκλησία για να αντιμετωπίσουν τα βιοποριστικά τους προβλήματα.

Έτσι, τόσο οι μεγάλες οργανώσεις (που χαρακτηρίζονται από επαγγελματισμό, εξειδικευμένο επιστημονικό και διοικητικό προσωπικό, εδραιωμένες σχέσεις με το κράτος και μεγάλη απορρόφηση των προγραμμάτων εταιρικής κοινωνικής ευθύνης) όσο και οι μικρές (που δεν διαθέτουν μόνιμες και επαγγελματικές δομές ή σχέσεις με το κράτος, και στηρίζονται κυρίως σε ιδιωτικές δωρεές και την εθελοντική εργασία των μελών τους) διεύρυναν και αύξησαν σημαντικά τις κοινωνικές υπηρεσίες, που προσέφεραν έως τότε, και μάλιστα μεταβλήθηκε και η ταυτότητα των επωφελούμενων, αφού πια η προσφερόμενη βοήθεια παρέχεται όχι μόνο προς τους μετανάστες-πρόσφυγες και τις μειονότητες, αλλά και σε Έλληνες πολίτες, που έχουν δεχθεί σε μεγάλο βαθμό τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης (*kathimerini.gr, 2015*).

Αυτό έχει ως αποτέλεσμα το περιβάλλον να υποχρεώνει τις ΜΚΟ να συμμορφώνονται με τις προτεραιότητες, την ατζέντα και τα προγράμματα του κράτους, παρέχοντας κοινωνικές υπηρεσίες ως «αντιπρόσωποι» του. Ωστόσο, η έντονη ανάμειξή τους στην υλοποίηση κοινωνικών πολιτικών αύξησε την εξάρτηση των οργανώσεων αυτών από το κράτος και ενίσχυσε τον ρόλο τους ως παροχών κοινωνικών υπηρεσιών, περιθωριοποιώντας τις διεκδικητικές τους δράσεις (*Σημίτη, 2014*). Η έντονη κριτική, που ασκείται στις ΜΚΟ, αφορά κυρίως επικρίσεις για την ταύτισή τους με το κράτος, λόγω της συνεργασίας τους για υλοποιήσεις προγραμμάτων και εξαιτίας της κρατικής χρηματοδότησης, που τις μεταμορφώνει σε φερέφωνα της κρατικής πρακτικής αντί για ισάξιους συνομιλητές-συνδιαμορφωτές των πολιτικών εξελίξεων (*Φραγκονικολόπουλος – Προέδρου, 2015*).

2.4. Η αλλαγή των τομέων δραστηριοποίησης των ΜΚΟ εξαιτίας της οικονομικής κρίσης

Οι ΜΚΟ στην Ελλάδα διαχρονικά έχουν επιδείξει σημαντική παρουσία στο χώρο της κοινωνικής αλληλεγγύης, της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και εν γένει σε ανθρωπιστικού χαρακτήρα δράσεις, ενώ υπήρχαν πάντα και οργανώσεις με άλλα

αντικείμενα. Ειδικότερα, σύμφωνα με το έργο καταγραφής των ΜΚΟ στην Ελλάδα, το οποίο ξεκίνησε από το Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου σε συνεργασία με άλλους φορείς, στο πλαίσιο του προγράμματος «Θαλής» (βλ. έρευνα *kathimerini*, 2015), σε σύνολο 189 οργανώσεων, που δέχθηκαν να συμμετάσχουν στην έρευνα και ελήφθησαν ως δείγμα, οι 111 ασχολούνται με την κοινωνική αλληλεγγύη και ένταξη, 100 με την υγεία, πρόνοια, σίτιση και στέγαση, 69 με εκπαίδευση, κατάρτιση και εργασιακά δικαιώματα, 59 με ανθρώπινα δικαιώματα και θέματα φύλου, κ.ά.

Κατά την εποχή της οικονομικής κρίσης, παρατηρήθηκε ότι η κρίση έχει στρέψει το ενδιαφέρον των πολιτών και των δωρητών προς οργανώσεις, που δραστηριοποιούνται στον τομέα της κοινωνικής φροντίδας στην Ελλάδα, ενώ αντίθετα έχει υποχωρήσει η στήριξη προς οργανώσεις με διαφορετικά θεματικά αντικείμενα, π.χ. αναπτυξιακές Μ.Κ.Ο. (*Sotiropoulos*, 2014). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, πρώτον πολλές ΜΚΟ να καταλήξουν να δραστηριοποιούνται σε περισσότερους διαφορετικούς τομείς για να καταφέρουν να επιβιώσουν, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται και στην παραπάνω έρευνα, όπου τα 2/3 των οργανώσεων, που συμμετείχαν σε αυτήν, δήλωσαν ότι δραστηριοποιούνταν σε έως 3 τομείς και 6 οργανώσεις απάντησαν ότι ήταν ενεργές σε 8 διαφορετικούς τομείς κατά τα έτη 2011-2013, που διενεργήθηκε η έρευνα αυτή.

Δεύτερον, αρκετές ΜΚΟ να αναγκαστούν να αλλάξουν το αντικείμενο δράσης τους. Σε σχετική έρευνα, που πραγματοποίησε η Κ. Λουκίδου στη Θεσσαλονίκη σε σχέση με τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στη λειτουργία 32 φορέων της κοινωνίας των πολιτών (18 οργανώσεις με νομική προσωπικότητα και 14 άτυπες-ανεπίσημες ομάδες πολιτών) κατά την περίοδο 2009-2013, το 62,5% των φορέων του δείγματος δήλωσε ότι επηρεάστηκε από την οικονομική κρίση. Ειδικότερα, 16 φορείς διεύρυναν ή μετέβαλαν το πεδίο δράσεών τους προς την κατεύθυνση της παροχής κοινωνικών υπηρεσιών και αγαθών ή τη δημιουργία εναλλακτικών δομών κοινωνικής οικονομίας, ενώ τέσσερις φορείς συγκροτήθηκαν ως απάντηση στην οικονομική κρίση (*Loukidou*, 2013).

Γίνεται λοιπόν σαφές από τις παραπάνω έρευνες, ότι οι αυξημένες ανάγκες των πολιτών στον τομέα παροχής κοινωνικών υπηρεσιών κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης επηρέασε τα τεκτονόμενα στις οργανώσεις της Κοινωνίας των

Πολιτών οδηγώντας προς την αλλαγή ή διεύρυνση του πεδίου δράσεως των ήδη υπαρχόντων ΜΚΟ και προς τη συγκρότηση πολλών νέων οργανώσεων κατά τα χρόνια αυτά.

2.5. Οι επιμέρους δράσεις των ΜΚΟ στην Ελλάδα κατά την εποχή της οικονομικής κρίσης

Η οικονομική κρίση και τα μέτρα δημοσιονομικής λιτότητας οδήγησαν στη δραματική επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών στην Ελλάδα. Τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής είναι διαφωτιστικά. Η ανεργία το Νοέμβριο του 2016 ανήλθε σε ποσοστό 23% του πληθυσμού, το σύνολο των απασχολούμενων κατά τον ίδιο μήνα εκτιμάται ότι ανήλθε σε 3.683.795 άτομα, ενώ το σύνολο των ανέργων σε 1.100.118 άτομα (βλ. *μηνιαία στατιστικά στοιχεία για το εργατικό δυναμικό της ΕΛΣΤΑΤ*). Ακόμη υψηλότερο ήταν το ποσοστό του πληθυσμού, που βρισκόταν σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού, δηλαδή ζούσε με υλικές στερήσεις ή/και ήταν νοικοκυριά με περιστασιακή εργασία και εισοδήματα, ανερχόμενο σε ποσοστό 35,7% του πληθυσμού της χώρας (βλ. *τα στοιχεία της Έρευνας Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών για το 2015 της ΕΛΣΤΑΤ*).

Συνεπεία της κρίσης, το ποσοστό των Ελλήνων, που ζητούν κοινωνική στήριξη αυξήθηκε σημαντικά. Η πλειοψηφία των οργανώσεων αναφέρει σημαντική αύξηση των ατόμων, που ζητούν βοήθεια από νοικοκυριά της μεσαίας κοινωνικο-οικονομικής τάξης, σε αντιδιαστολή με την περίοδο προ της κρίσης, όπου οι επωφελούμενοι των κοινωνικών προγραμμάτων ήταν ως επί το πλείστον αλλοδαποί, ενώ επιπλέον επισημαίνουν ότι έχει επιμηκυνθεί και η περίοδος της παρεχόμενης στήριξης ιδιαίτερα στο πεδίο της υγειονομικής περίθαλψης (*Μπουρίκος – Σωτηρόπουλος, 2014*).

Οι ΜΚΟ κατά την εποχή της κρίσης έχουν διευρύνει τον κύκλο των παρεχόμενων υπηρεσιών τους, ώστε να μπορέσουν να ανταποκριθούν στα αιτήματα των πολιτών για παροχή βοήθειας σε ένα μεγάλο εύρος κοινωνικών αναγκών αλλά, και να καλύψουν την απουσία ενός κοινωνικού δικτύου ασφαλείας από το κράτος κατά την περίοδο αυτή. Συνεπώς, οι δράσεις των ΜΚΟ λειτουργούν κατασταλτικά στην εποχή

της κρίσης, στοχεύουν δηλαδή στην επούλωση των τραυμάτων των ευπαθών ομάδων, με δράσεις ανθρωπιστικού χαρακτήρα.

Παρακάτω θα αναφερθούν επιγραμματικά οι βιοτικές ανάγκες, που δημιουργήθηκαν εξαιτίας της κρίσης στους πολίτες της Ελλάδας, και ενδεικτικά κάποιες καίριες δράσεις των οργανώσεων της Κοινωνίας των Πολιτών για την αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών.

2.5.1. Ανάγκες στον τομέα της υγείας και της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και οι αντίστοιχες δράσεις των ΜΚΟ

Μία ίσως από τις σημαντικότερες συνέπειες της κρίσης ήταν η χειροτέρευση της υγείας των Ελλήνων. Η οικονομική κρίση ανάγκασε τους πολίτες να αλλάξουν συμπεριφορά ως προς την λήψη υπηρεσιών υγείας και να στραφούν περισσότερο στις δημόσιες δομές υγείας για να μειώσουν τη δαπάνη, ενώ πολλοί ασθενείς οδηγήθηκαν στο σημείο να αποφεύγουν τη λήψη υπηρεσιών υγείας, καθώς δεν μπορούν να καλύψουν τα έξοδα. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι εισαγωγές στα δημόσια νοσοκομεία αυξήθηκαν κατά 24% το 2010 σε σύγκριση με το 2009 και κατά 8% το πρώτο εξάμηνο του 2011 σε σύγκριση με την ίδια περίοδο του 2010. Αντίθετα, οι εισαγωγές σε ιδιωτικά νοσοκομεία μειώθηκαν κατά 25-30% (Νικολούτσου, 2013).

Το ένα σκέλος του προβλήματος λοιπόν, αφορά την οικονομική δυσχέρεια των πολιτών να ανταπεξέλθουν στο κόστος των υπηρεσιών υγείας. Το άλλο σκέλος όμως, έχει να κάνει με την απουσία κράτους πρόνοιας, που εκδηλώνεται με τη μορφή της ελλειπούς κρατικής χρηματοδότησης του ελληνικού συστήματος υγείας (Ε.Σ.Υ.), συγκεκριμένα η δημόσια δαπάνη για την υγεία ως ποσοστό του ΑΕΠ μειώθηκε από 6,8% το 2009 σε 6% το 2013 (Χλέτσος, 2015), γεγονός που έχει σαν συνέπεια χαμηλής ποιότητας παροχές υπηρεσιών προς τους πολίτες, πράγμα το οποίο σε συνδυασμό με την αδυναμία πρόσβασης στις δομές του Ε.Σ.Υ. ενός μέρους των πολιτών, π.χ. επειδή είναι ανασφάλιστοι, οδηγεί στη μη λήψη ή στην ανεπαρκή λήψη ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης.

Τα παραπάνω δεδομένα έρχεται να επιβεβαιώσει η έρευνα της ΜΚΟ διαΝΕΟσις, που πραγματοποιήθηκε το 2014 προκειμένου να καταγραφεί κατά πόσο η κρίση έχει επηρεάσει την υγεία των Ελλήνων, κατά την οποία ποσοστό 22% των ερωτηθέντων

δήλωσε ότι έχει πρόβλημα στην πρόσβαση στο δημόσιο σύστημα υγείας με κύριο αναφερόμενο φραγμό το οικονομικό κόστος, ενώ κατά το έτος 2014, χρειάστηκαν και δεν είχαν την οικονομική δυνατότητα να λάβουν ιατρική φροντίδα ή θεραπεία το 13,9% του πληθυσμού ηλικίας 15 ετών και άνω (βλ. έρευνα της διαΝΕΟσις «Η Υγεία των Ελλήνων στην Κρίση»).

Έτσι, πολλοί πολίτες αναγκάστηκαν να στραφούν στη χρήση των κοινωνικών ιατρείων. Ενώ μέχρι πρόσφατα, αυτά τα ιατρεία εξυπηρετούσαν κυρίως, τις ανάγκες των μεταναστών, υπολογίζεται, σύμφωνα με στοιχεία από το Ελληνικό παράρτημα των Γιατρών του Κόσμου, ότι το ποσοστό των Ελλήνων, που απευθύνονται σε αυτά τα ιατρεία αυξήθηκε από 3-4% πριν την οικονομική κρίση, σε περίπου 30% (Νικολούτσου, 2013). Συγκεκριμένα, κατά το έτος 2015, οι «Γιατροί του Κόσμου» δέχθηκαν 69.932 επισκέψεις στα πολυιατρεία, που διατηρούν σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Πέραμα, Χανιά, Καβάλα και εξυπηρέτησαν 12.922 ανθρώπους στις κινητές μονάδες υγείας κατά το ίδιο έτος (http://mdmgreece.gr/app/uploads/2016/03/Annual-Report-A_SmallSize.pdf).

Περαιτέρω, η ΜΚΟ Αποστολή «Άνθρωπος» κατά το διάστημα Φεβρουάριος 2013 - Δεκέμβριος 2014, μέσω του προγράμματος «Στηρί- ζουμε : Ιατροφαρμακευτική φροντίδα για όλους», υλοποίησε 142 αιτήματα ανθρώπων για ιατροφαρμακευτικές ανάγκες, εκ των οποίων 61 αιτήματα αφορούσαν την κάλυψη κόστους ιατρικών εξετάσεων (εργαστηριακές αναλύσεις, αξονικές και μαγνητικές τομογραφίες, u/s νεφρών, γενετικός και μεταβολικός έλεγχος) και 52 αιτήματα την κάλυψη κόστους φαρμακευτικής αγωγής και αγοράς φαρμακευτικού υλικού, τα υπόλοιπα δε την κάλυψη άλλων αναγκών (<http://www.missionanthropos.com>).

Η ίδια οργάνωση, αντιλαμβανόμενη τις αυξημένες ανάγκες των παιδιών, υλοποίησε το πρόγραμμα εμβολιασμού «Εμβολιά-ζουμε» (Ιούλιος 2012- Δεκέμβριος 2014), στα πλαίσια του οποίου πραγματοποίησε 159 εμβολιαστικές δράσεις κατά τη διάρκεια των οποίων εμβολιάστηκαν συνολικά 2.771 παιδιά με 8.429 πολυδύναμα εμβόλια που τα προστατεύουν από 18.910 ασθένειες (<http://www.missionanthropos.com>).

Εκτός όμως, από τη σωματική υγεία, η κρίση φαίνεται πως επηρεάζει και την ψυχική υγεία. Τα ποσοστά αυτοκτονιών στην Ελλάδα αυξήθηκαν την περίοδο της κρίσης κατά 5-7% ετησίως και συγκεκριμένα οι θάνατοι από αυτοκτονίες αυξήθηκαν

από 377 το 2010, σε 508 το 2012 και 533 το 2013. Σύμφωνα δε, με την ΜΚΟ Κλίμακα το 45,3% των αυτοχειρών του έτους 2012 ήταν οικονομικά ανενεργοί (άνεργοι, συνταξιούχοι, μαθητές, φοιτητές, νοικοκυρές κλπ.) (<http://suicide-help.gr/%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%84%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC/>). Στον τομέα αυτό, η συμβολή της ΜΚΟ Κλίμακα είναι πολύ σημαντική. Η Κλίμακα διαθέτει τηλεφωνική γραμμή Παρέμβασης για την Αυτοκτονία, που λειτουργεί σε 24ωρη βάση και στελεχώνεται από εξειδικευμένους επαγγελματίες της ψυχικής υγείας, στην οποία μπορεί να απευθύνεται οποιοσδήποτε χρειάζεται βοήθεια ή πληροφορίες σχετικά με την αυτοκτονία (<http://suicide-help.gr/%CE%BA%CE%AD%CE%BD%CF%84%CF%81%CE%BF-%CE%B7%CE%BC%CE%AD%CF%81%CE%B1%CF%82/>)

Επιπλέον, παρατηρείται μία αύξηση της μείζονος κατάθλιψης από 3,3% το 2008, σε 6,8% το 2009, 8,2% το 2011 και 12,3% το 2013 (βλ. έρευνα της διαΝΕΟσις «Η Υγεία των Ελλήνων στην Κρίση»), πράγμα που επιβεβαιώνεται και από τα στοιχεία του Ερευνητικού Πανεπιστημιακού Ινστιτούτου Ψυχικής Υγιεινής για τη χρήση της γραμμής βοήθειας για την κατάθλιψη. Το ποσοστό κλήσεων με άμεση ή έμμεση αναφορά στην οικονομική κρίση αυξήθηκε από 1,8% την περίοδο Ιούλιος-Δεκέμβριος 2008 στο 8,4% και στο 26,9% την ίδια περίοδο το 2009 και το 2010, αντίστοιχα (*Οικονόμου – Πέππου – Λουκή – Κομπορόζος – Μέλλου - Στεφανής, 2012*).

2.5.2. Ανάγκες για στέγαση και σίτιση και οι αντίστοιχες δράσεις των ΜΚΟ

Η κοινωνική όψη της κρίσης αποτυπώνεται έντονα στην εξάπλωση της φτωχοποίησης στα μεσαία εισοδηματικά στρώματα και της στέρησης βασικών αγαθών και υπηρεσιών.

Πολλές οικογένειες, λόγω μείωσης των εισοδημάτων τους, δυσκολεύονται να ανταπεξέλθουν στην κάλυψη των επισιτιστικών τους αναγκών και της εύρυθμης λειτουργίας του νοικοκυριού τους. Για το λόγο αυτό, πολλές οργανώσεις υλοποιούν προγράμματα, προκειμένου να είναι ένα στήριγμα για τις οικογένειες αυτές. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το πρόγραμμα «ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑ»

της ΜΚΟ PRAKSIS, που απευθύνεται σε νοικοκυριά Ελλήνων με ανήλικα παιδιά, με αποδεδειγμένη μείωση των εισοδημάτων τους τα τελευταία χρόνια, στα οποία προσφέρουν οικονομική και ψυχολογική στήριξη, ανάλογα με τις ανάγκες τους (<http://www.praksis.gr>).

Υπάρχουν, όμως, και περιπτώσεις ανθρώπων, που αδυνατούν πλήρως να ανταποκριθούν στις καθημερινές τους ανάγκες, με αποτέλεσμα να υποσιτίζονται ή/και να είναι άστεγοι. Ενδεικτικά, η οργάνωση Κλίμακα διαπιστώνει ότι «...αυξάνεται με μεγάλους ρυθμούς ο πληθυσμός των αστέγων με αποτέλεσμα ένα σχετικά πολύ περιορισμένο φαινόμενο στη χώρα μας αφενός να συγκλίνει με το υψηλότερο μέσο ευρωπαϊκό επίπεδο και αφετέρου διευρύνεται περιλαμβάνοντας όχι συγκεκριμένες ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες (ουσιοεξαρτημένοι, μετανάστες χωρίς χαρτιά) αλλά και νεόπτωχα υπερχρεωμένα νοικοκυριά» (Μπουρίκος, 2013).

Σύμφωνα με την Επιτροπή του ΟΗΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, σχετικά με τον αριθμό των αστέγων σε όλο τον κόσμο, αυτοί εκτιμώνται ότι είναι περίπου 100 εκατομμύρια και στη σχετική λίστα, που δημιουργήθηκε, με τις πόλεις με τους περισσότερους αστέγους, η Αθήνα φιγουράρει στη 13^η θέση. Συγκεκριμένα, οι στατιστικές δείχνουν ότι στην Ελλάδα υπάρχουν πάνω από 20.000 άστεγοι, εκ των οποίων οι 9.000 ζούνε στην Αθήνα, με τον αριθμό αυτό να εμφανίζει αυξητικές τάσεις μετά την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης (<http://www.iefimerida.gr/news/227516/i-athina-anamesa-stis-poleis-me-toys-perissoteroys-astegoys-ston-kosmo-eikones>).

Πολλές οργανώσεις, αλλά και φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης, στέκονται δίπλα στους αστέγους, είτε παρέχοντάς τους στέγη και για το λόγο αυτό έχουν δημιουργηθεί αρκετοί χώροι φιλοξενίας αστέγων, όπως το Υπνωτήριο Αστέγων της ΜΚΟ ΑΡΣΙΣ (<http://arsis.gr/ipnotirio-astegon/>), είτε προσφέροντάς τους τρόφιμα, όπως κάνει ο φιλανθρωπικός οργανισμός «Αποστολή», που υλοποιεί πρόγραμμα σίτισης αργά το βράδυ στους δρόμους της πρωτεύουσας σε περιφερόμενους αστέγους και άπορους (http://www.mkoapostoli.com/?page_id=5785).

Ομοίως, αυξητική τάση παρουσιάζει και το ποσοστό των ανθρώπων, που απευθύνεται σε συσσίτια του Δήμου, της Ενορίας ή εθελοντικών οργανώσεων για να εξασφαλίσει μια μερίδα φαγητού. Η ΜΚΟ «Αποστολή», που δραστηριοποιείται ενάντια της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, προσφέροντας δωρεάν

μερίδες φαγητού καθημερινά και 365 ημέρες το χρόνο σε άστεγους, αλλοδαπούς, ουσιοεξαρτημένους και γενικότερα άπορους ανεξαρτήτως φυλετικής ή οιασδήποτε άλλης διάκρισης (http://www.mkoapostoli.com/?page_id=2190), κάνει λόγο για ραγδαία αύξηση των ανθρώπων, που απευθύνθηκαν στα κέντρα ενοριακής φροντίδας στην Αθήνα για να εξασφαλίσουν την ημερήσια μερίδα φαγητού τους, φθάνοντας τον Απρίλιο του 2011 τους 5.000 ωφελούμενους, εκ των το 60% ήταν Έλληνες (Μπουρίκος, 2013).

Σε συνέχεια των παραπάνω στοιχείων, έρευνα του Ιδρύματος Σ. Νιάρχου σε 88 σχολεία της χώρας κατά την σχολική χρονιά 2012-2013 (δείγμα 9.500 ερωτηματολογίων), αποκαλύπτει ότι σχεδόν τρεις στους δέκα μαθητές (29,32%) δήλωσαν ότι αισθάνονται επισιτιστική ανασφάλεια με ύπαρξη πείνας (Μπουρίκος, 2013). Επειδή η επισιτιστική ανασφάλεια υπό τη μορφή μέτριας ή σοβαρής πείνας επηρεάζει άμεσα την υγεία και την ανάπτυξη του παιδικού πληθυσμού οργανώθηκαν δράσεις για την παροχή σχολικών γευμάτων. Ένα τέτοιο πρόγραμμα είναι το «ΔΙΑΤΡΟΦΗ», που διοργανώνεται από το Ινστιτούτο Πρόληψης, ξεκίνησε να εφαρμόζεται το 2012 και έχει φτάσει σήμερα σε 23 νομούς της χώρας, προσφέροντας πάνω από 12.800.000 σχολικά γεύματα (<http://diatrofi.prolepsis.gr/el/>).

Προς την ίδια κατεύθυνση της ανακούφισης των ευπαθών κοινωνικών ομάδων εν μέσω οικονομικής κρίσης κινούνται και άλλες οργανώσεις οι οποίες διαμεσολαβούν για τη συγκέντρωση και διανομή αγαθών πρώτης ανάγκης σε φορείς που προσφέρουν κοινωνική φροντίδα. Ενδεικτικά, οργανώσεις όπως η «Τράπεζα Τροφίμων», ο «Δεσμός», η «Άρτος-Δράση» συγκεντρώνουν τρόφιμα, ρούχα, είδη καθαριότητας, φάρμακα, οικιακά-ηλεκτρικά σκεύη, κ.ά., τα οποία έχουν προσφέρει εταιρείες ή ιδιώτες, και τα διανέμουν εν συνεχεία σε φορείς στον τομέα της κοινωνικής προστασίας (Μπουρίκος – Σωτηρόπουλος, 2014).

Τέλος, ιδιαίτερη μνεία αξίζει να γίνει στην ΜΚΟ «Κιβωτός του Κόσμου», που αναδείχθηκε ως ο κορυφαίος μη κερδοσκοπικός οργανισμός στην Ελλάδα, για το έτος 2016, στο πλαίσιο του παγκόσμιου θεσμού των «Superbrands», που πραγματοποιείται στην χώρα για πέμπτη φορά, αλλά φέτος ήταν η πρώτη φορά, που συμπεριελήφθησαν και ελληνικές ΜΚΟ στην ψηφοφορία (<http://www.athensvoice.gr/koinonia/i-kivotos-toy-kosmoy-anadeihthike-koryfaia-mko-gia>). Η «Κιβωτός του Κόσμου» είναι μια οργάνωση με στόχο να βγάλει όσα περισσότερα παιδιά μπορούσε από τη φτώχεια και την εγκατάλειψη και να τους προσφέρει τη δυνατότητα να σταθούν στα πόδια τους.

Στα πλαίσια αυτά, η οργάνωση διατηρεί σπίτια φιλοξενίας απροστάτευτων παιδιών, αλλά έχει και δομές μέριμνας για την στήριξη μονογονεϊκών οικογενειών, που αντιμετωπίζουν σοβαρά οικονομικά προβλήματα (<http://www.kivotostoukosmou.org/el/>).

2.5.3. Δράσεις των ΜΚΟ στο Προσφυγικό ζήτημα

Θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθεί κανείς στην πολύτιμη βοήθεια, που έχουν προσφέρει οι ΜΚΟ, ελληνικές και ξένες, στο χώρο της Μεσογείου και του Αιγαίου από το καλοκαίρι του 2015 έως και σήμερα στην αντιμετώπιση του προσφυγικού ζητήματος. Είναι βέβαιο πως χωρίς την συνδρομή τους, μια τόσο μικρή χώρα με ανεπαρκείς οικονομικούς πόρους, οργάνωση και κατάρτιση στη διαχείριση τέτοιων καταστάσεων, δεν θα είχε καταφέρει να ανταπεξέλθει στο τεράστιο προσφυγικό κύμα. Οι ΜΚΟ έχοντας γνώση και εμπειρία στο πεδίο, οργάνωσαν την υποδοχή των προσφύγων, την κατανομή τους στους ειδικούς χώρους υποδοχής και στη συνέχεια διαμονής και προσέφεραν τις πρώτες βοήθειες σε όσους τις είχαν ανάγκη. Βεβαίως, ουδείς αμφισβητεί ότι υπήρξαν και παραλείψεις και πλημμέλειες κατά την εκτέλεση των «καθηκόντων» τους αλλά, κάθε φορά που πρέπει να αντιμετωπιστεί μια απρόσμενη και επιτακτική ανάγκη, δημιουργούνται αντίστοιχα προβλήματα.

Σύμφωνα με τον κατάλογο για τις ΜΚΟ (βλ. π.χ. τον κατάλογο στο [site www.samostimes.gr](http://www.samostimes.gr)), που δραστηριοποιούνται όλο αυτό το διάστημα στα νησιά του Αιγαίου, οι περισσότερες είναι μεγάλες ξένες ΜΚΟ, με τεχνογνωσία και εμπειρία στην αντιμετώπιση ανθρωπιστικών κρίσεων, όμως αυτό δεν απομειώνει την αξία των ελληνικών ΜΚΟ, που βρίσκονται στο πεδίο και σε συνεργασία με τις ξένες ΜΚΟ και τους κρατικούς φορείς, προσπαθούν να θεσουν υπό έλεγχο το πρόβλημα.

Στα σημεία εισόδου των προσφύγων, στα νησιά του Βορειοανατολικού Αιγαίου και στην Ειδομένη, στην πρώτη γραμμή βρέθηκαν πολλές ελληνικές ΜΚΟ, μεταξύ των οποίων η «PRAKSIS», ο «Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός» και το «Solidarity Now», οι οποίες σε συνεργασία με την Υπηρεσία Πρώτης Υποδοχής, ήταν εκεί για να παράσχουν τις πρώτες βοήθειες στους πρόσφυγες και να βοηθήσουν στην προσωρινή τους εγκατάσταση.

Η ΜΚΟ «PRAKSIS», με την υποστήριξη του «Solidarity Now» και σε

συνεργασία με την Υπηρεσία Πρώτης Υποδοχής, συνδράμει το Κινητό Κλιμάκιο της Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής που λειτουργεί στη Λέρο και στη Κω, με ομάδες της, κάθε μία από τις οποίες αποτελείται από ιατρονοσηλευτικό, ψυχοκοινωνικό και διοικητικό προσωπικό, και αναλαμβάνει την ιατροφαρμακευτική υποστήριξη των ανθρώπων, που υποδέχονται τα κλιμάκια (<http://www.praksis.gr/>).

Σύμφωνα με την ετήσια αναφορά δράσης για το 2015 των Γιατρών Χωρίς Σύνορα, στη Λέσβο περιέθαλψαν συνολικά 16.118 ανθρώπους, παρείχαν υπηρεσίες ψυχικής υγείας σε 3.000 ανθρώπους και διένειμαν 16.144 κιτ με είδη πρώτης ανάγκης. Αντίστοιχα, στη Σάμο και στο Αγαθονήσι, οι Γιατροί Χωρίς Σύνορα περιέθαλψαν 5.815 ανθρώπους και έκαναν 888 ιατρικές παρεμβάσεις στο κέντρο καταγραφής και στο λιμάνι της Σάμου, διένειμαν είδη πρώτης ανάγκης και 540 γεύματα ημερησίως σε όσους έμεναν στο κέντρο υποδοχής. Επιπλέον, οι ομάδες διάσωσης των Γιατρών Χωρίς Σύνορα, με τρία σκάφη, συνέβαλαν στη διάσωση περισσότερων από 23.000 ανθρώπων στη Μεσόγειο, ενώ το διάστημα 7-28 Δεκεμβρίου, σε συνεργασία με την Greenpeace, πραγματοποίησαν 210 επιχειρήσεις και βοήθησαν 8.235 ανθρώπους στο Αιγαίο (<https://www.msf.gr/publications/etisia-anafora-drasis-2015>).

Σήμερα, εκτός από τα σημεία εισόδου των προσφύγων, υπάρχουν και τα σημεία εγκατάστασής τους, τα λεγόμενα hot spots, που είναι διάσπαρτα στην Ελλάδα κι έχουν κι εκεί δυναμική παρουσία οι ΜΚΟ, οι οποίες συνεργάζονται τόσο με τους κρατικούς φορείς όσο και με συλλογικούς φορείς, όπως συλλόγους μεταναστών, προσφύγων, τις επιστημονικές κοινότητες για την καλύτερη διεκπεραίωση των έργων, που αναλαμβάνουν.

2.6. Αξιολογώντας το έργο των ΜΚΟ

Κάθε ΜΚΟ με την ίδρυσή της θέτει στο καταστατικό της έναν σκοπό, για την επίτευξη του οποίου υλοποιεί έργα και δράσεις. Προκειμένου να ελέγχεται κατά πόσο η κάθε δράση (ή έργο) μιας οργάνωσης βρίσκεται εντός του πλαισίου του καταστατικού σκοπού της, είναι χρήσιμο αυτή να αξιολογείται.

Η ανάγκη της αξιολόγησης των πεπραγμένων των ΜΚΟ αναπτύχθηκε κατά τις τελευταίες δεκαετίες, όταν οι οργανώσεις άρχισαν να χρησιμοποιούν δημόσιο χρήμα για την υλοποίηση των προγραμμάτων τους, π.χ. από ευρωπαϊκά ταμεία, διεθνή

αναπτυξιακή βοήθεια, ΕΣΠΑ κ.λ.π., καθότι για κάθε κρατικό κονδύλι, που δαπανάται, θα πρέπει να υπάρχει η αντίστοιχη αναγκαιότητα και αποτελεσματικότητα (Πετρόπουλος, 2014).

Η αξιολόγηση μιας ΜΚΟ πρέπει να είναι συνεχής και να αφορά όλους τους τομείς. Πρώτα, θα πρέπει να αξιολογείται ο ίδιος ο σκοπός της οργάνωσης, δηλαδή κατά πόσο είναι κοινωνικά ωφέλιμο αυτό που επιδιώκει μια ΜΚΟ. Δεύτερον, ο τρόπος διαχείρισης των οικονομικών πόρων, δημοσίων και ιδιωτικών, εκ μέρους της οργάνωσης, με τη δημοσιοποίηση της προέλευσής τους και τον τρόπο διάθεσής τους, ώστε να δίνεται η δυνατότητα στην κοινωνία να ελέγχει τη διαχείριση και να μπορεί να ζητά το λόγο από τους διαχειριστές. Τρίτον, θα πρέπει να αξιολογούνται η απόδοση και οι επιδόσεις της κάθε ΜΚΟ, καθότι είναι σημαντικό το μεγαλύτερο μέρος των διατιθέμενων πόρων να χρησιμοποιείται για την ευόδωση των σκοπών της οργάνωσης και όχι για την κάλυψη των λειτουργικών αναγκών της (Καλογεράς, 2010).

Τα συστήματα αξιολόγησης, που έχουν προταθεί, κυρίως στην Αμερική, προσπαθούν να εκτιμήσουν για κάθε χρηματική μονάδα εισερχόμενων πόρων την αξία που αποδίδεται στο κοινωνικό σύνολο. Σε επίπεδο δράσεων και προγραμμάτων, αποτελεί κοινό τόπο η επιμονή από την πλευρά των δωρητών (λόγω διλημμάτων στην επιλογή των επιλεξιμών για χρηματοδότηση ΜΚΟ και διαβεβαίωσης για την ορθή διαχείριση των χορηγιών) να διενεργούνται αξιολογήσεις σε τέτοιο βάθος, ώστε να καταγράφεται ο αντίκτυπός τους, δηλαδή όχι μόνο τα παραδοτέα αλλά και τα αποτελέσματα μιας δράσης, κατά πόσο δηλαδή έμεινε κάτι ως παρακαταθήκη για το μέλλον από το συγκεκριμένο πρόγραμμα (Πετρόπουλος, 2014).

Οι περισσότερες από τις ΜΚΟ, που λαμβάνουν επιχορηγήσεις από ιδιωτικά ιδρύματα, κρατικούς, περιφερειακούς ή και πολυμερείς οργανισμούς, είτε υποχρεώνονται (συνήθως), είτε οι ίδιες επιλέγουν να προσκαλούν ανεξάρτητους εξωτερικούς αξιολογητές, οι οποίοι ανάμεσα στα άλλα μετρούν και τον αντίκτυπο της όποιας δράσης της εκάστοτε οργάνωσης. Παρότι στο εξωτερικό, οι ΜΚΟ φαίνονται να είναι εξοικειωμένες με τη διαδικασία της αξιολόγησης, στην Ελλάδα δεν προκύπτει η ύπαρξη αντίστοιχης κουλτούρας, πράγμα που δημιουργεί, δικαιολογημένα ίσως, υποψίες στους πολίτες για κακοδιαχείριση των οικονομικών πόρων εκ μέρους τους, οι οποίες ενισχύονται από τα σκάνδαλα που κατά καιρούς

προβάλλονται από τα ΜΜΕ.

Αξίζει να αναφερθεί ότι αρκετές ΜΚΟ, και κυρίως οι μικρότερες, δεν έχουν τα μέσα να υποστηρίξουν τέτοιες δαπάνες, όπως η αξιολόγηση από εξωτερικό αξιολογητή, ούτε και την τεχνογνωσία. Μάλιστα, σημαντική μερίδα στελεχών μικρομεσαίων ΜΚΟ της Αθήνας, στο πλαίσιο σεμιναρίων ανάπτυξης δεξιοτήτων που διενήργησε το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου τα έτη 2012 και 2013, συμφώνησαν με δήλωση έτερου στελέχους ότι *“θα θεωρούσαμε (ως οργάνωση) σπατάλη να δώσουμε χρήματα για μια εξωτερική αξιολόγηση όταν υπάρχουν τόσο μεγάλα προβλήματα στο πεδίο”* (Πετρόπουλος, 2014).

Στην εποχή της οικονομικής κρίσης, που διανύει η χώρα, είναι λογικό να μην υπάρχουν στις περισσότερες ΜΚΟ επαρκείς οικονομικοί πόροι διαθέσιμοι για τη διαδικασία της αξιολόγησης. Επιπλέον, όπως ήδη αναφέρθηκε παραπάνω, η χώρα βρίσκεται εν μέσω μίας οικονομικής και ανθρωπιστικής κρίσης, όπου νέες κοινωνικές ανάγκες δημιουργούνται συνεχώς και γιγαντώνονται χρόνο με το χρόνο όσο βαθαίνει η ύφεση, χωρίς να είναι δυνατό να γνωρίζουμε με ακρίβεια τα μεγέθη των προβλημάτων, π.χ. πόσοι άνθρωποι τρέφονται από συσσίτια καθημερινώς στην Ελλάδα. Ο συνεχώς μεταβαλλόμενος αριθμός των πολιτών, που χρειάζονται βοήθεια, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι πολλές οργανώσεις υλοποιούν παράλληλα περισσότερα από ένα προγράμματα και πολλά από αυτά δεν έχουν ακόμη ολοκληρωθεί, έχει ως συνέπεια να μην μπορούμε να αξιολογήσουμε τα αποτελέσματα των δράσεων των ΜΚΟ ως προς τον αντίκτυπό τους στην κοινωνία, καθότι δεν γνωρίζουμε αν το έργο τους αποτελεί κομβική παρέμβαση στην αντιμετώπιση ενός ζητήματος ή αν απλά μιλάμε για μια «σταγόνα στον ωκεανό».

2.7. Ανακεφαλαίωση

Οι ΜΚΟ, όπως και όλα τα μέλη της ελληνικής κοινωνίας, επηρεάστηκαν δραστικά από την οικονομική κρίση των τελευταίων ετών σε δύο τομείς, πρώτον στον οικονομικό τομέα με την έλλειψη χρηματοδότησης και δεύτερον ως προς το αντικείμενο δραστηριοποίησής τους, αφού οι δημιουργηθείσες κοινωνικές ανάγκες εξαιτίας της κρίσης, διεύρυναν ή άλλαξαν τον κύκλο εργασιών τους. Οι επεμβάσεις των ΜΚΟ στην αντιμετώπιση των προβλημάτων, που δημιούργησε η οικονομική

κρίση στην Ελλάδα, υπήρξαν καίριες και αποτελεσματικές, όπως φαίνεται από τα μέχρι τώρα στοιχεία. Το δίχως άλλο, αποδείχθηκε ότι οι οργανώσεις αυτές μπορούν να συνδράμουν το κράτος και τους λοιπούς φορείς κοινωνικής πρόνοιας στην προσπάθεια επίλυσης των κοινωνικών προβλημάτων. Το μόνο λυπηρό είναι το γεγονός ότι στην Ελλάδα του 21^{ου} αιώνα, οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών είναι αναγκασμένες, λόγω των συνθηκών, να λειτουργούν κατασταλτικά, αντιμετωπίζοντας δηλαδή με τις δράσεις τους έκτακτες βιοποριστικές κυρίως ανάγκες των πολιτών, αντί να προωθούν τις διεκδικητικές τους δράσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΑΠΟΨΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΜΚΟ

3.1. Εισαγωγή

Οι εθελοντικές – μη κερδοσκοπικές οργανώσεις είναι μια δυναμική και οργανωμένη μορφή εκπροσώπησης της Κοινωνίας των Πολιτών, δηλαδή των ενεργών κοινωνικών ομάδων, που δρουν συλλογικά με γνώμονα το κοινό καλό, γεννήθηκαν από αυτές και είναι ταγμένες να εξυπηρετούν τα συμφέροντά τους. Οι ΜΚΟ, στηρίζονται στους ενεργούς πολίτες, που είτε συμμετέχουν ως εθελοντές στις δράσεις τους είτε τις συνδράμουν με χορηγίες-δωρεές. Από την άλλη μεριά, και οι ΜΚΟ «στηρίζουν» τους πολίτες, αφού οι επωφελούμενοι των δράσεών τους είναι τα μέλη της κοινωνίας, που χρειάζονται τη βοήθεια τους. Το έργο, επομένως, των εθελοντικών οργανώσεων πρέπει να είναι χρήσιμο και ωφέλιμο για το κοινωνικό σύνολο. Σε αντίθετη περίπτωση, ενδέχεται να υπάρξει αποδοκιμασία από τους πολίτες, που μπορεί να λειτουργήσει ως κακό προηγούμενο για τις μελλοντικές δράσεις μιας οργάνωσης. Άρα, η γνώμη των πολιτών για το έργο των ΜΚΟ είναι πολύ σημαντική. Το ερώτημα, όμως, που γεννάται, είναι κατά πόσο η γνώμη αυτή έχει σχηματιστεί ορθά ή αν είναι επηρεασμένη από τα εκάστοτε σχόλια των ΜΜΕ, που αποτελούν σημαντικό θεσμό διαμόρφωσης της κοινής γνώμης στην Ελλάδα.

Στο παρόν κεφάλαιο, θα εξετάσουμε τη γνώμη των πολιτών για τις ΜΚΟ και το έργο τους, σε αντιπαράβολή με τους άτυπους φορείς κοινωνικής αλληλεγγύης, κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης και αν αυτή διαμορφώθηκε επηρεασμένη από τα ΜΜΕ, κάνοντας μνεία και στη σχέση των δύο θεσμών, ΜΜΕ και ΜΚΟ. Ακόμα, θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στο ερώτημα κατά πόσο η κρίση ενίσχυσε ή αποδυνάμωσε την Κοινωνία των Πολιτών.

3.2. Ο εθελοντισμός στα χρόνια της κρίσης

Τα τελευταία χρόνια, όλο και περισσότερο γίνεται λόγος για την αφύπνιση της

κοινωνίας των πολιτών και την αύξηση του εθελοντισμού. Το τοπίο στην κοινωνία των πολιτών άρχισε να αλλάζει ουσιαστικά στην Ελλάδα στις αρχές της δεκαετίας του 2000, καθώς η διαθεσιμότητα πόρων από την Ευρωπαϊκή Ένωση, όσο και η διείσδυση της παγκόσμιας συνείδησης στην Ελλάδα, διευκόλυναν όχι μόνο την ανάπτυξη μιας όλο και περισσότερο ηχηρής κοινωνίας πολιτών σε καίριους τομείς του κοινωνικού γίνεσθαι, όπως της προστασίας των ανθρώπινων δικαιωμάτων, της καταπολέμησης των διακρίσεων και της προστασίας του περιβάλλοντος, αλλά και την αυξανόμενη μελέτη και ανάλυση του ρόλου, που έχει η κοινωνία πολιτών σε εσωτερικό και εξωτερικό επίπεδο (Φραγκονικολόπουλος, 2015). Κατά τη δεκαετία αυτή, διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο η διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων το 2004 από την Ελλάδα, ότε και εκδηλώθηκε πρωτοφανές ενδιαφέρον από τους Έλληνες να συμμετάσχουν ως εθελοντές για τη διεξαγωγή των αγώνων. Σύμφωνα με τα στοιχεία που υποβλήθηκαν στη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή, στα γραφεία του «Αθήνα 2004» κατατέθηκαν 168.001 αιτήσεις εν δυνάμει εθελοντών (<http://www.protothema.gr/greece/article/401697/mazi-me-ta-gipedahathikan-kai-oi-ethelodes-/>).

Μετά από αυτήν την έκρηξη εθελοντισμού και μέχρι τα χρόνια της κρίσης, οι ΜΚΟ είχαν απασχολήσει κατά καιρούς τα ΜΜΕ, κυρίως με αρνητική προβολή εκ μέρους των τελευταίων για τη δράση των ΜΚΟ, εξαιτίας σκανδάλων, που αφορούσαν την κρατική χρηματοδότηση και τη δήθεν κατασπατάληση δημοσίου χρήματος (αναλυτικά παρακάτω).

Σήμερα, εν μέσω της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, παρατηρούμε μια συνεχή συζήτηση για τις ΜΚΟ και την «αθρόα» συμμετοχή των πολιτών σε δράσεις αλληλεγγύης. Το ερώτημα, που προκύπτει αβίαστα, είναι σε ποιο βαθμό η κρίση έχει πράγματι ενισχύσει την κοινωνική ευαισθησία και τον αλτρουισμό.

Αν θέλουμε να μιλήσουμε με νούμερα, ο αριθμός των εθελοντών φαίνεται να έχει εκτοξευτεί τα χρόνια της κρίσης, όπως προκύπτει από την έρευνα «Θαλής» (βλ. ο.π. παραπάνω *kathimerini* 2015), πολλοί δε εθελοντές μπορεί να προσφέρουν εργασία σε πάνω από μία οργάνωση. Στις 189 υπό μελέτη οργανώσεις, οι εθελοντές έφταναν τους 14.577 το 2011, έγιναν 15.540 το 2012 και «εκτινάχθηκαν» στους 19.869 το 2013.

Αντιστοίχως, αύξηση της εθελοντικής προσφοράς κατά 44% μετά το 2010 (και

συγκεκριμένα κατά τη διετία 2010-2012), εξαιτίας της αναγκαστικής συμβίωσης με την κρίση, κατέγραψαν τα αποτελέσματα της έρευνας για τον εθελοντισμό στην Ελλάδα, που παρουσίασε σε συνέντευξη Τύπου η πρωτοβουλία του TEDxAthens, Human Grid το 2013 (<http://blog.humangrid.gr/simantiki-auxisi-tou-ethelodismou/>).

Παράλληλα, η Ελλάδα διαθέτει διαχρονικά ένα από τα υψηλότερα ποσοστά πληθυσμού, που θεωρεί ότι ο εθελοντισμός είναι σημαντικός, με ειδικότερη έμφαση στα επιμέρους πεδία εθελοντισμού να αναφέρονται στο περιβάλλον (50% έναντι 2% στην Ε.Ε.), στην κοινωνική αλληλεγγύη και ανθρωπιστική βοήθεια (43% έναντι 37% στην Ε.Ε.) και στην υγειονομική φροντίδα (36% έναντι 32% στην Ε.Ε.). (Μπουρίκος, 2013)

Παρόλα αυτά, η Ελλάδα απέχει πολύ από το να χαρακτηριστεί ως μια χώρα αλληλεγγύης. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι δεν είναι στην κουλτούρα του Έλληνα η ανιδιοτελής βοήθεια στον συνάνθρωπο, παρά τους συνήθεις χαρακτηρισμούς για τον ελληνικό λαό ως φιλόξενο και ανοιχτόκαρδο. Οι Έλληνες διακρίνονται από μια καχυποψία ως προς τις προθέσεις των άλλων απέναντί τους, πράγμα που επιβεβαιώνεται και από την Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα του 2008. Σύμφωνα με την παραπάνω Έρευνα, το ποσοστό των Ελλήνων, που δηλώνει ότι οι περισσότεροι άνθρωποι θα προσπαθούσαν να τους εκμεταλλευτούν ανέρχεται σε 62,1% με το αντίστοιχο μέσο ποσοστό στην Ευρώπη να είναι 28,4%. Παράλληλα, το ποσοστό των Ελλήνων, που ισχυρίζονται ότι τις περισσότερες φορές οι «άνθρωποι νοιάζονται κυρίως για τον εαυτό τους» αντί «να βοηθάνε τον άλλο», είναι 58,3% σε σχέση με το αντίστοιχο μέσο ευρωπαϊκό ποσοστό του 31,3%. Ενώ, το World Giving Index, το οποίο κατατάσσει τις χώρες του κόσμου ανάλογα με το χρήμα και το χρόνο, που διαθέτουν οι πολίτες τους σε κοινωφελείς σκοπούς, αλλά και με το κατά πόσο είναι πρόθυμοι να βοηθήσουν έναν «ξένο», τοποθετεί την Ελλάδα στην 145η θέση ανάμεσα σε 146 χώρες (Huliaras, 2014).

Από όλα τα παραπάνω, προκύπτει ότι η Κοινωνία των Πολιτών στην Ελλάδα είναι ακόμη σε αναπτυσσόμενο στάδιο, με σαφή βέβαια βελτίωση τα τελευταία χρόνια, όπως αποτυπώνεται και στις ανωτέρω έρευνες. Οι Έλληνες, φαίνεται να μην έχουν βαθιά ριζωμένες στη συνείδησή τους έννοιες, όπως η συλλογικότητα, η κοινή διεκδίκηση και η ανιδιοτελής προσφορά. Γι' αυτό, μεταξύ άλλων, ευθύνεται και το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, που χρησιμοποιεί παραδοσιακές εκπαιδευτικές

μεθόδους, στοχευμένες στην εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, παραγκωνίζοντας άλλες σύγχρονες μεθόδους εκπαίδευσης, π.χ. την ενσωμάτωση προγραμμάτων εθελοντικής εργασίας στο σχολικό πρόγραμμα, που θα βοηθούσαν να τεθούν βάσεις για μια πιο ενεργό κοινωνία, καθώς η μακροχρόνια συμμετοχή σε εξωσχολικές και εθελοντικές οργανώσεις κατά την παιδική ηλικία έχουν καταλυτικές επιπτώσεις στην οικοδόμηση μιας παράδοσης για την πολιτική συμμετοχή και ένα ισχυρό κοινωνικό κεφάλαιο (Valvis, 2014).

Επιπλέον, ο εθελοντισμός στην Ελλάδα δεν χαρακτηρίζεται από τακτική και συστηματική προσφορά με διάρκεια. Δεν είναι τυχαίο, το γεγονός ότι στην εποχή της κρίσης, οι Έλληνες, που στράφηκαν στον εθελοντισμό, προτίμησαν να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στον τομέα της κοινωνικής πρόνοιας, όπως η υγειονομική περίθαλψη, η στέγαση και η σίτιση. Το στοιχείο αυτό, ενδεχομένως είναι δηλωτικό των αναφυόμενων αναγκών σημαντικού τμήματος του πληθυσμού, που λόγω ανεργίας απώλεσε την ασφαλιστική υγειονομική κάλυψη, αλλά και της ανάδυσης του κύματος των φτωχών εργαζομένων, που παρότι έμμισθα απασχολούμενοι αδυνατούν να ανταπεξέλθουν σε βασικά πάγια έξοδα (Μπουρίκος, 2013). Άλλωστε, όπως οι ίδιες οι οργανώσεις αναφέρουν, οι βασικές πηγές προέλευσης των εθελοντών είναι οι νέοι, οι άνεργοι και όσοι έχουν και οι ίδιοι ανάγκη από κοινωνική στήριξη (Μπουρίκος – Σωτηρόπουλος, 2014).

Συνεπώς, δεν θα πρέπει βεβιασμένα να καταλήγουμε σε συμπεράσματα για την αυξανόμενη εθελοντική δράση των πολιτών αν δεν κατανοήσουμε προηγουμένως και τα αίτια αυτής της συμπεριφοράς, που από ότι φαίνεται μάλλον δεν είναι καθαρά και μόνο ο αλτρουισμός. Ωστόσο, δεν θα πρέπει να υποτιμούμε την προσφορά χρόνου, χρήματος και «ψυχής» των εθελοντών για τη στήριξη των συνανθρώπων τους, που έχουν ανάγκη σε αυτή τη δύσκολη εποχή.

3.3. Η άποψη της κοινωνίας για τις ΜΚΟ και τους άτυπους φορείς της Κοινωνίας των Πολιτών

Στην Ελλάδα, είναι αρκετοί αυτοί, που κοιτούν με βλέμμα καχύποπτο τις Οργανώσεις της Κοινωνίας των Πολιτών, κυρίως εξαιτίας των συνεχών σκανδάλων, που βλέπουν το φως της δημοσιότητας και αφορούν την αδιαφάνεια των διαδικασιών,

την κατασπατάληση δημοσίου χρήματος και την έλλειψη ή ανεπάρκεια της λογοδοσίας εκ μέρους των ιδυόντων. Οι ΜΚΟ, που βρίσκονται σήμερα στην επικαιρότητα, συνεχίζουν να δέχονται πυρά ως προς την αναγκαιότητα της ύπαρξής τους ή την αποτελεσματικότητα των έργων τους, ενώ δεν είναι λίγες οι φορές, που κατακρίνονται για τους δεσμούς, που έχουν με την κρατική εξουσία και τα πολιτικά κόμματα (Valvis, 2014).

Παρότι οι πολίτες φαίνεται πλέον να είναι επιφυλακτικοί με τις οργανώσεις, που έχουν νομική μορφή και οργάνωση, παρόμοια με αυτή των επιχειρήσεων (με διοίκηση, μισθωτούς κλπ), από την άλλη μεριά, φαίνεται ότι εμπιστεύονται αρκετά τις άτυπες κοινωνικές ομάδες και τα κινήματα. Σύμφωνα με την έρευνα της Public Issue για την εμπιστοσύνη των πολιτών στους θεσμούς, που δημοσιεύθηκε το Νοέμβριο του 2015, προκύπτει αυξημένη εμπιστοσύνη των ερωτηθέντων στον λαό. Το 2011, που για πρώτη φορά μετρήθηκε η εμπιστοσύνη των πολιτών προς τον λαό, το ποσοστό που δήλωσε ότι εμπιστεύεται το λαό (πολίτες) ανερχόταν στο 56%, ενώ αυξήθηκε το 2014 στο 67% και υποχώρησε ελαφρώς στο 64% το 2015. Παράλληλα, σταθερά 1 στους 2 ερωτηθέντες δηλώνει ότι εμπιστεύεται τα κοινωνικά κινήματα κατά τη διετία 2014-2015, αυξάνοντας το ποσοστό εμπιστοσύνης από το 2011, που ανερχόταν σε 43% (http://www.publicissue.gr/wp-content/uploads/2015/11/Institutions_2015.pdf).

Κρίσιμες παρατηρήσεις σχετικά με την ανωτέρω έρευνα είναι, κατά πρώτον, ο ορισμός του θεσμού του λαού (πολίτες), όπου προφανώς αναφέρεται στους ενεργούς πολίτες, στην Κοινωνία των Πολιτών, δεύτερον το γεγονός ότι η εν λόγω εταιρεία δημοσκοπήσεων, παρότι διενεργεί τη συγκεκριμένη έρευνα κάθε χρόνο από το έτος 2007, για πρώτη φορά περιλαμβάνει ανάμεσα στους κλασικούς θεσμούς (της κυβέρνησης, των ΜΜΕ, της Εκκλησίας κλπ.), τον «λαό» και τα «κοινωνικά κινήματα» το 2011, πράγμα που αποδεικνύει ότι η κοινή γνώμη έχει αρχίσει να αναγνωρίζει τη δύναμη της Κοινωνίας των Πολιτών και να αποδέχεται τα κοινωνικά κινήματα και τις αυθόρμητες συλλογικές ενέργειες των πολιτών ως θεσμούς συνδιαμόρφωσης των κοινωνικο-πολιτικών εξελίξεων. Τα δε κοινωνικά κινήματα δεν είναι έννοια συνώνυμη των ΜΚΟ. Οι ΜΚΟ είναι οργανώσεις με τυπική νομική μορφή, με εσωτερική δομή και συγκεκριμένους στόχους, για την επίτευξη των οποίων υλοποιούν δράσεις και προγράμματα. Τα κοινωνικά κινήματα είναι μια δυναμική και οργανωμένη προσπάθεια ενός μεγάλου αριθμού ανθρώπων να επιφέρουν ή να

αποτρέψουν κάποια κοινωνική αλλαγή, συνιστούν παρεκβάσεις από το θεσμικό πλαίσιο, που διέπει την καθημερινή ζωή και αμφισβητούν τους εδραιωμένους θεσμούς για να συμβάλλουν στην κοινωνική αλλαγή (Hughes – Kroehler, 2014). Επομένως, τα κοινωνικά κινήματα αποτελούν μορφή εκπροσώπησης της κοινωνίας των πολιτών, χωρίς να έχουν τυπική οργάνωση και νομική μορφή, όπως οι ΜΚΟ, αλλά στηριζόμενα στη συλλογική δράση και σε κοινές αντιλήψεις των συμμετεχόντων, επιδιώκουν με έναν «επαναστατικό» τρόπο την κοινωνική αλλαγή.

Γίνεται, λοιπόν, σαφές ότι η παραπάνω έρευνα δεν έχει συμπεριλάβει τις ΜΚΟ ως θεσμό, αλλά αναφέρεται στους άτυπους φορείς, που δρουν στα πλαίσια της Κοινωνίας των Πολιτών και κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, με τη βοήθεια του διαδικτύου, έχουν οργανώσει και διαχειρίζονται πλήθος δράσεων, από εναλλακτικά δίκτυα ανταλλακτικής και τοπικής οικονομίας μέχρι τράπεζες χρόνου και αγρούς για καλλιέργεια προς αυτοκατανάλωση (Μπουρίκος, 2013). Κατά την ίδια περίοδο, άλλωστε, δημιουργήθηκαν και κινήματα αντίστασης και εκδήλωσης της δυσφορίας του λαού για τα μέτρα λιτότητας, που λήφθηκαν με τα Μνημόνια από τις ελληνικές κυβερνήσεις, όπως «οι Αγανακτισμένοι» (<http://aganaktismenoi.gr.blogspot.gr/>) και το κίνημα «Δεν πληρώνω» (<http://www.kinimadenplirano.gr/>), που είναι ιδιαίτερα δημοφιλή στον λαό.

Η άποψη των πολιτών για τις ΜΚΟ στην Ελλάδα έχει αποτυπωθεί σε παλαιότερες έρευνες, πριν την κρίση και για την ακρίβεια το 2006, που η χώρα βρισκόταν σε πολύ καλή οικονομική κατάσταση, με ιδιαίτερα θετικά αποτελέσματα, αφού οι σχετικές σφυγμομετρήσεις έδειχναν ότι η κοινή γνώμη εμπιστεύεται σε ποσοστό 75% τις ΜΚΟ και μόλις 16% τα κόμματα (Βερνίκος, 2006).

Η αντιστροφή του κλίματος υπέρ των άτυπων μορφών κοινωνικής αλληλεγγύης, έχει να κάνει με την στροφή πολλών ΜΚΟ προς την υλοποίηση προγραμμάτων κοινωνικής πρόνοιας με την κρατική αιγίδα, σε συνδυασμό με τις τελευταίες αποκαλύψεις στα μέσα μαζικής ενημέρωσης για οικονομικές ατασθαλίες, που έχουν ενισχύσει την λάθος πρόσληψη στην κοινωνία, ότι ΜΚΟ είναι αποκλειστικά και μόνο όσες οργανώσεις χρηματοδοτούνται από το κράτος ή την Ευρωπαϊκή Ένωση και ότι όλες οι ΜΚΟ είναι μπλεγμένες σε οικονομικά σκάνδαλα. Η μονοδιάστατη αυτή πρόσληψη των ΜΚΟ θέτει φραγμούς στη συμμετοχή των οργανώσεων σε ευρύτερες κινηματικές πρωτοβουλίες (Σημίτη, 2014).

Πάντως, λαμβάνοντας υπόψη τη συνεχή αύξηση του ποσοστού των πολιτών, που συμμετέχουν εθελοντικά σε οργανώσεις και δίκτυα αλληλεγγύης και τη σταθερή εμπιστοσύνη τους προς την Κοινωνία των Πολιτών, δηλαδή κατ' ουσίαν στον ίδιο τους τον εαυτό, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι δειλά δειλά οι Έλληνες συνειδητοποιούν τη δύναμη της κοινωνίας και στρέφονται προς τη συλλογική διεκδίκηση.

3.4. Η προβολή των ΜΚΟ από τα ΜΜΕ και η επίδρασή τους στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης

Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης (εφεξής «ΜΜΕ») χαρακτηρίζονται ως τέταρτη εξουσία, καθώς μπορούν να επηρεάσουν τις άλλες τρεις συνταγματικά κατοχυρωμένες εξουσίες (εκτελεστική, νομοθετική, δικαστική). Στην Ελλάδα, τα ΜΜΕ έχουν αναλάβει αυτό το ρόλο πολύ σοβαρά και έχουν μεγάλη επιτυχία στην επιρροή τους στην κυβέρνηση. Ο ευκολότερος τρόπος για τα μέσα ενημέρωσης να επηρεάζουν τις πολιτικές αποφάσεις είναι δημιουργώντας κοινωνικές αντιλήψεις σχετικά με συγκεκριμένα θέματα. Ενώ, ίσως, ο ηθικός ρόλος των μέσων μαζικής ενημέρωσης θα έπρεπε να ήταν αυτός του θεματοφύλακα των τριών κλάδων της διακυβέρνησης, είναι γνωστό ότι η παρέμβαση των μέσων ενημέρωσης συσχετίζεται με συγκεκριμένους στόχους και καθοδηγείται από πολιτικά ή επιχειρηματικά συμφέροντα (Valvis, 2014).

Το σημαντικότερο πλεονέκτημα χρήσης των μέσων μαζικής ενημέρωσης είναι ότι τα μηνύματα, που θέλουν να δώσουν στους πολίτες ακούγονται, καθώς τα ΜΜΕ έχουν την ικανότητα, ανάλογα με τον τρόπο, που προβάλλουν ένα ζήτημα, δηλαδή επιδοκιμάζοντας ή αποδοκιμάζοντάς το, να δημιουργούν ένα ρεύμα, να κατευθύνουν την κοινή γνώμη προς μία συγκεκριμένη κατεύθυνση. Για το λόγο αυτό, η θετική προβολή του έργου των ΜΚΟ από τα ΜΜΕ έχει μεγάλη σημασία για την ευόδωση των στόχων τους, καθώς, πρώτον, γνωστοποιείται στο ευρύ κοινό το έργο της Οργάνωσης, η ταυτότητά της και οι στόχοι της, δεύτερον, επιτυγχάνεται η προσέλκυση νέων εθελοντών και τρίτον, με την προβολή του επαγγελματισμού της οργάνωσης, είναι πιθανή η προσέγγιση χορηγών (Kanter – Fine, 2010).

Στην Ελλάδα, αρχικά τα έντυπα μέσα και αργότερα η τηλεόραση, ασχολήθηκαν με

τις ΜΚΟ στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Τα παραρτήματα διεθνών οργανώσεων, όπως η Greenpeace και οι Γιατροί Χωρίς Σύνορα, είναι οργανώσεις, που έλκουν την εμπειρία τους για την επαφή με τα ΜΜΕ λόγω της τεχνογνωσίας των μητρικών τους οργανώσεων στο εξωτερικό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα σωστής αξιοποίησης των ΜΜΕ αποτελεί η Greenpeace, η οποία έχει στο ενεργητικό της μια σειρά από πετυχημένες καμπάνιες στα ελληνικά ΜΜΕ, όπως εκείνη με τα μεταλλαγμένα προϊόντα, η μείωση των εκπομπών του διοξειδίου του άνθρακα και της Motor Oil, ξοδεύοντας μεγάλα ποσά από τον προϋπολογισμό της για δημόσιες καμπάνιες και εκδηλώσεις προβολής (Τέλλογλου, 2002).

Το πρόβλημα με τις ελληνικές ΜΚΟ, κατά τις προηγούμενες δεκαετίες, ήταν ότι δεν κατάφερναν να ανταποκριθούν στις τεχνικές ανάγκες των ΜΜΕ. Τα ΜΜΕ είναι ένας βαθιά ανταγωνιστικός χώρος και για το λόγο αυτό προβάλλουν, ως επί το πλείστον, επίκαιρα θέματα με καυστικό πολλές φορές τρόπο, αφουγκραζόμενα τις εκάστοτε προτιμήσεις του κοινού, ώστε να πουλήσουν περισσότερα αντίτυπα ή να κάνουν υψηλά νούμερα τηλεθέασης. Έτσι, όταν το έργο μιας ΜΚΟ δεν είναι επίκαιρο ή κρίνεται ως ανεπαρκές για να επιφέρει πωλήσεις και τηλεθέαση, αποσιωπάται από τα ΜΜΕ. Εξάλλου, και η τάση των ΜΜΕ να "προσωποποιούν" τις ιστορίες των ΜΚΟ και να φτιάχνουν βαρύγδουπους τίτλους με "ήρωες" των ΜΚΟ είναι ενάντια στην φύση των οργανώσεων αυτών και έτσι συχνά, από το να αλλοιωθεί η εικόνα του έργου τους προτιμούν να μην προβληθεί καθόλου. (Τέλλογλου, 2002).

Εκτός αυτού, δεν μπορούμε να παραβλέψουμε ότι τα ΜΜΕ έχουν ανάγκη πληροφόρησης από τις ΜΚΟ για όλες εκείνες τις περιπτώσεις π.χ. φυσικών καταστροφών ή πολέμων, που οι ΜΚΟ φθάνουν πρώτες στις περιοχές, που έχουν πληγεί και γνωρίζουν καλύτερα από τον καθένα τα προβλήματα, που έχουν δημιουργηθεί. Δεν είναι τυχαίο, που στις μέρες της πρωτοφανούς προσφυγικής και ανθρωπιστικής κρίσης, που βιώνει η Ευρώπη, τα ΜΜΕ έχουν στραφεί προς τις ΜΚΟ, αναδεικνύοντας το έργο τους, παραχωρώντας τους τον απαραίτητο χώρο και χρόνο προβολής, χρησιμοποιώντας τους ως πηγή πληροφόρησης για τα τεκτενόμενα, αλλά παράλληλα επισημαίνοντας και τα μελανά σημεία της δράσης τους, που δυστυχώς δεν ήταν λίγα.

Ενδεικτικά, στις 14 Ιανουαρίου 2016, πέντε μέλη ΜΚΟ συνελήφθησαν στη Μυτιλήνη με την κατηγορία ότι διευκόλυναν με ταχύπλοα την παράνομη είσοδο στη

χώρα προσφύγων και μεταναστών. Ενώ, ιδιαίτερα προβεβλημένες είναι και οι ιστορίες με δήθεν «αλληλέγγυους» ως προς τους πρόσφυγες, που κινούνται στους χώρους προσωρινής εγκατάστασης των μεταναστών και αντί να προσφέρουν βοήθεια, δυναμιτίζουν το ήδη έκρυθμο κλίμα, πυροδοτώντας λογομαχίες και τσακωμούς (<http://www.naftemporiki.gr/story/1054434/sullipsi-pente-melon-mko-gia-dieukolunsi-paranomis-eisodou-prosfugon-sti-mutilini>).

Το φαινόμενο αυτό δεν είναι εγγενές της κρίσης, αλλά και παλαιότερα έχουν δει το φως της δημοσιότητας σκάνδαλα με ΜΚΟ, όπως είναι η περίπτωση της ΜΚΟ «Κύκλος της Πάτμου», που χρηματοδοτήθηκε παρατύπως με 9,5 περίπου εκατομμύρια ευρώ κατά τη δεκαετία 2000-2010, τα οποία φαίνεται να διατέθηκαν για τη διοργάνωση συμποσίων σε κρουαζιέρες στη Μαύρη Θάλασσα, στον Δούναβη, στην Αδριατική, στον Μιסיσιπή, αλλά και στην Αρκτική (<http://www.dimokratiki.gr/14-06-2015/kiklos-tis-patmou-choros-ekatommirion-sti-dikeosini-o-logariasmos-gia-ta-simposia-ton-95-ekat/>), για την οποία έχει σχηματιστεί δικογραφία σε βάρος 14 ατόμων με βαρύτερες κατηγορίες για απάτη κατά συναυτουργία, κατ' εξακολούθηση και κατ' επάγγελμα, απάτη σε βάρος του Δημοσίου και νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες (ξέπλυμα βρώμικου χρήματος) (Valvis, 2014).

Περαιτέρω, σε δίκη ενώπιον του Τριμελούς Εφετείου Κακουρηγημάτων έχουν παραπεμφθεί με βούλευμα του Συμβουλίου Εφετών, τέσσερις υπεύθυνοι της ΜΚΟ «Αλληλεγγύη» της Εκκλησίας, σχετικά με την υπόθεση χρηματοδοτήσεων περίπου 5,6 εκατομμυρίων ευρώ για δράσεις, που παρέμειναν ημιτελείς ή δεν πραγματοποιήθηκαν καθόλου κατά την περίοδο 2005-2006, για την αποστολή έκτακτης επισιτιστικής βοήθειας στο Ιράκ (<http://www.enikos.gr/society/411168,Se-dikh-parapempontai-prwhn-ypey8ynoi-ths-MKO-Allhleggyh.html>).

Η σχέση, λοιπόν, των δύο θεσμών είναι αμφίδρομη. Οι μεν ΜΚΟ επωφελούνται από την προβολή των δράσεών τους μέσω των ΜΜΕ για εξεύρεση πόρων, προσέλκυση εθελοντών, απόκτηση φήμης και αναγνωσιμότητας, τα δε ΜΜΕ «εκμεταλλεύονται» τη γνώση των ΜΚΟ από τα διάφορα πεδία δράσης για να έχουν άμεση πρόσβαση εκ των έσω για επίκαιρα θέματα, που τους επιτρέπουν να «βγάζουν είδηση» στα κεντρικά τους δελτία, ενώ δεν χάνουν την ευκαιρία να προβάλλουν και τα κακώς κείμενα των ΜΚΟ. Είναι φανερό ότι η συνεργασία και ο σωστός

συγχρονισμός της ατζέντας και των δύο θεσμών, χωρίς να ξεπερνιούνται από αμφότερα τα μέρη τα δεοντολογικά και ηθικά όρια, μπορεί να αποδώσει τα μέγιστα στο κοινωνικό σύνολο.

Συνοψίζοντας, από όλη την ανωτέρω ανάλυση, συνάγεται ότι τα ΜΜΕ έχουν τη δύναμη να καθοδηγούν την κοινή γνώμη. Όταν αναπαράγουν κακές ειδήσεις για τις ΜΚΟ, ακόμη κι αν αφορούν μεμονωμένες περιπτώσεις, αποτυπώνονται κακές εικόνες στο μυαλό των πολιτών για όλο των κλάδο συλλήβδην. Τις περιόδους, που τα ΜΜΕ προβάλλουν με θετικό τρόπο το έργο των ΜΚΟ, οι πολίτες φαίνονται να είναι θετικώς διακείμενοι προς τις οργανώσεις της Κοινωνίας των Πολιτών.

3.5. Ανακεφαλαίωση

Συνοψίζοντας, σύμφωνα με τις μετρήσεις των παραπάνω ερευνών, φαίνεται πως η οικονομική κρίση έχει αναδείξει ένα νέο κύμα εθελοντισμού στην Ελλάδα, αν και θα πρέπει να αντιμετωπίζουμε με επιφυλακτικότητα τα κίνητρα, που ώθησαν τους πολίτες σε δράσεις κοινωνικής αλληλεγγύης, καθώς δεν αποδεικνύεται η ύπαρξη μιας βαθιά ριζωμένης συνείδησης ενεργού πολίτη. Περαιτέρω, οι ίδιες έρευνες δείχνουν αύξηση της εμπιστοσύνης των πολιτών στους άτυπους φορείς της Κοινωνίας των Πολιτών, στους οποίους όμως δεν συγκαταλέγονται και οι ΜΚΟ. Τα ΜΜΕ φάνηκε πως πράγματι προβάλλουν τις δράσεις των εθελοντικών οργανώσεων, όμως όχι πάντοτε με θετικό τρόπο και αυτό οφείλεται, κυρίως, στη διαφορετική ατζέντα των δύο θεσμών. Αυτή η προβολή, που άλλοτε είναι θετική και άλλοτε αρνητική, επηρεάζει αντίστοιχα και τη διαμόρφωση της γνώμης των πολιτών για τις εθελοντικές οργανώσεις.

Συμπεράσματα

Οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, αποτελούν έναν βασικό θεσμό εκπροσώπησης της Κοινωνίας των Πολιτών, έχουν τυπική οργάνωση και νομική μορφή. Στο εξωτερικό έχουν παγιωθεί ως θεσμός εδώ και πολλά χρόνια, έχοντας σπουδαίο έργο να επιδείξουν σε όλους τους κλάδους, ενώ στην Ελλάδα φαίνεται να κερδίζουν έδαφος μόλις τις τελευταίες τρεις δεκαετίες.

Οι ΜΚΟ στην Ελλάδα δεν έχουν την τεχνογνωσία των ξένων οργανώσεων ούτε έχουν επιδείξει συνεχή, σταθερή και αδιάκοπη παρουσία στα ελληνικά δρώμενα. Αντίστοιχα και ο εθελοντισμός στη χώρα παρουσιάζεται ασθενικός, πράγμα που φαίνεται να προκύπτει ως συνέπεια της ελληνικής κουλτούρας, του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος και των εδραιωμένων πελατειακών σχέσεων μεταξύ πολιτικών κομμάτων και πολιτών, που έχουν δημιουργήσει στους Έλληνες την πεποίθηση ότι μόνο με αυτόν τον τρόπο μπορούν να επιτύχουν τις προσωπικές τους επιδιώξεις. Έτσι, δεν υπάρχει πίστη στην αξιοκρατία, τη συλλογική δράση για τη διεκδίκηση κοινών δικαιωμάτων και την ανιδιοτελή προσφορά, αν και είναι ελπιδοφόρο το γεγονός ότι στα χρόνια της κρίσης διαφαίνεται μια αύξηση του εθελοντισμού στη χώρα, που ίσως προοιωνίζει μια αλλαγή και στην νοοτροπία. Μέλλει να δούμε αν οι Έλληνες γίνουν πιο ενεργοί πολίτες.

Επίσης, βασικό πρόβλημα, που διαχρονικά υπάρχει σαν σύννεφο πάνω από τις ΜΚΟ στην Ελλάδα, είναι αυτό της αδιαφάνειας και της έλλειψης λογοδοσίας, που σε πολλές περιπτώσεις τροφοδοτείται από το ίδιο το κράτος, αφού δεν υπάρχει καν ένα μητρώο, στο οποίο να καταγράφονται όλες οι εν Ελλάδι ΜΚΟ, ή ένα οργανωμένο σύστημα αξιολόγησης των πεπραγμένων των ΜΚΟ, που δέχονται κρατικές επιχορηγήσεις. Εξαιτίας των οικονομικών σκανδάλων, που βλέπουν συνεχώς το φως της δημοσιότητας, η κοινή γνώμη έχει σχηματίσει μια αρνητική εντύπωση για τις ΜΚΟ, οι οποίες έχουν ταυτιστεί στη συνείδηση των πολιτών με την κακοδιαχείριση κρατικών και ευρωπαϊκών κονδυλίων και τις στενές σχέσεις των στελεχών τους με πολιτικά κόμματα, πράγμα που αποτυπώνεται σήμερα με την στροφή των πολιτών προς τους άτυπους φορείς κοινωνικής αλληλεγγύης.

Παραταύτα, είναι αναμφισβήτητο ότι από το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα έως και σήμερα, οι ΜΚΟ έχουν συνεισφέρει πολλά στην αντιμετώπιση των καθημερινών αναγκών των πολιτών, που εξαιτίας της μείωσης των εισοδημάτων τους, αδυνατούν να καλύψουν (κάποιοι από αυτούς) ακόμη και τις βασικές βιοποριστικές τους ανάγκες. Εκεί που οι κρατικοί φορείς επέδειξαν αδυναμία ή ανεπάρκεια κάλυψης των κοινωνικών αναγκών των πολιτών, οι ΜΚΟ και άτυπες κοινωνικές ομάδες κάλυψαν το κενό του κράτους πρόνοιας. Ομοίως, την τελευταία διετία, που ανέκυψε το ζήτημα των Σύριων προσφυγών, οι οποίοι κατευθυνόμενοι προς την Κεντρική Ευρώπη περνούν από την Ελλάδα, οι ελληνικές ΜΚΟ μαζί με τις ξένες και τους κρατικούς φορείς, συνέβαλαν στην αντιμετώπιση του προβλήματος

αυτού, με δράσεις για την υποδοχή των προσφύγων και την παροχή σε αυτούς των πρώτων βοηθειών.

Και στις δύο περιπτώσεις, λόγω της έλλειψης του ακριβούς αριθμού των ατόμων, που βρίσκονται σε ανάγκη βοήθειας (για στέγη, φαγητό, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη κλπ), καθώς και των εισερχόμενων στη χώρα προσφύγων, είναι δύσκολο να αποτιμήσουμε το έργο των ΜΚΟ και σε ποιο βαθμό υπήρξε πράγματι καταλυτική η συμβολή τους ή εάν άλλοι άτυποι φορείς της Κοινωνίας των Πολιτών ή κρατικοί φορείς ήταν οι πρωταγωνιστές στο εκάστοτε πεδίο δράσης. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, η αφύπνισή τους και η ανταπόκριση στις συνεχώς μεταβαλλόμενες και αυξανόμενες κοινωνικές ανάγκες των πολιτών, υπήρξε αδιαμφισβήτητη.

Λαμβάνοντας ως θετικά δείγματα, την αύξηση του εθελοντισμού στην Ελλάδα κατά την εποχή της κρίσης και την ουσιαστική παρουσία των εθελοντικών οργανώσεων δίπλα στους πολίτες, που έχουν ανάγκη, καθ' όλη την περίοδο αυτή, ελπίζουμε ότι στο μέλλον θα ενδυναμωθεί ο ρόλος της Κοινωνίας των Πολιτών στην Ελλάδα, οι Έλληνες θα γίνουν πραγματικά ενεργοί πολίτες και οι ΜΚΟ θα παίξουν καθοριστικό ρόλο στη χάραξη της εγχώριας πολιτικής και στην κινητοποίηση της κοινής γνώμης και των κυβερνώντων σχετικά με τα κρίσιμα ζητήματα της κοινωνίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

Πασχαλίδης, Γ. – Μεταξόπουλος, Α. (2006) μτφ., Τόμας Χομπς *Λεβιάθαν*, Εκδόσεις Γνώση, Αθήνα.

Γιαννής, Ν. (2002), *Τι είναι η Κοινωνία Πολιτών;*, Έκδοση της ΜΚΟ «Κίνηση πολιτών για μια ανοιχτή κοινωνία», Αθήνα.

Gellner, E. (1996), *Η κοινωνία των πολιτών και οι αντίπαλοί της: συνθήκες ελευθερίας*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Νάσκου Περράκη, Π. (2002), *Το Δίκαιο των Διεθνών Οργανισμών*, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή.

Σκλιας, Π. – Χουλιάρης, Α. (2002), *Η διπλωματία της κοινωνίας των πολιτών: η γεωγραφία των μη κυβερνητικών οργανώσεων*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Διαμαντοπούλου, Α. (2006), *Η έξυπνη Ελλάδα*, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα.

Χρυσόγονος, Κ. (2006), *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Σισιλιάνος, Λ. Α. (2003), *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου – Ερμηνεία κατ' άρθρο*, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Παπαστερίου, Δ. (1998), *Γενικές Αρχές του Αστικού Δικαίου*, Τόμος Ι/β, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη.

Γεωργιάδης, Α. (2012), *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, Εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.

Αλεξανδρίδου, Ε. (2007), *Δίκαιο Εμπορικών Εταιριών – Προσωπικές Εταιρίες*, Τεύχος Α', Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη.

Πετρόπουλος, Σ. (2013), *Αναζήτηση πόρων: Οι θεσμικοί δωρητές στο «Σχεδιασμός, Υλοποίηση και Αξιολόγηση Αναπτυξιακών Προγραμμάτων – Ένας Πρακτικός Οδηγός»*, Επιμ. Χουλιάρης Α. – Λιαργκόβας Π., Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Μπρεδήμας, Α. – Κυριακόπουλος Γ. (2016), *Δίκαιο Διεθνών Οργανισμών*, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Βαμβακάς, Β. - Παναγιωτόπουλος, Π. (2014), *Η Ελλάδα στη δεκαετία του '80*, Εκδόσεις Επίκεντρο, Αθήνα.

Πέκκα-Οικονόμου, Β. - Μπιμπίτσος, Χρ. - Μυλωνάς, Ν. - Πετρίδου, Ε. (2013), *Διοίκηση, Στρατηγική και Επικοινωνία των Ελληνικών Μη Κυβερνητικών Περιβαλλοντικών Οργανώσεων*, Πρακτικά 6ου Πανελληνίου Συνεδρίου Περιβαλλοντικής Πολιτικής & Διαχείρισης «Μη Κυβερνητικές Περιβαλλοντικές Οργανώσεις, Τμήμα Περιβάλλοντος, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 31 Μαΐου – 2 Ιουνίου 2013.

Σημίτη, Μ. (2014), *Κράτος και Εθελοντικές Οργανώσεις την περίοδο της Οικονομικής Κρίσης*, Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, Τεύχος 42, Ιούλιος 2014.

Μπουρίκος, Δ., Σωτηρόπουλος, Α. (2014), *Οικονομική Κρίση, Κοινωνική Πρόνοια και Κοινωνία των Πολιτών «Η επίδραση της οικονομικής κρίσης στους τυπικούς και άτυπους φορείς της κοινωνίας πολιτών στο χώρο της κοινωνικής αλληλεγγύης και οι νέοι περιορισμοί της κοινωνικής ιδιότητας του πολίτη την περίοδο 2010-2013»*, Παρατηρητήριο για την Κρίση, ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, Μάρτιος 2014.

Μπουρίκος, Δ. (2013), *Κοινωνική αλληλεγγύη στην Ελλάδα της κρίσης: Νέο κύμα ανάδυσης της κοινωνίας πολιτών ή εμπέδωση της κατακερματισμένης κοινωνικής ιδιότητας του πολίτη;*, Παρατηρητήριο για την Κρίση, ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, Απρίλιος 2013.

Φραγκονικολόπουλος, Χ. – Προέδρου, Φ. (2015), *Παγκόσμια Πολιτική: Δρώντες, Δομές & Διαδικασίες*, Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα.

Hughes, M. - Kroehler, J. C., Επιμέλεια: Ιωσηφίδης, Θ., Μετάφραση: Χρηστίδης Γ. (2014), *Κοινωνιολογία - Οι Βασικές Έννοιες*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.

Τέλλογλου, Τ. (2002), *Τα μέσα ενημέρωσης και οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις- Η δημόσια απαξίωση της κοινωνίας των πολιτών*, Επιμέλεια: Σκλιας Π. - Χουλιάρης, Α., Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Νικολούτσου, Ι. (2013), *Το αντίκτυπο της οικονομικής κρίσης στην υγεία των Ελλήνων*, στο Τριμηνιαίο Ενημερωτικό Περιοδικό «Νέα Υγεία».

Ξενόγλωσση

Locke, J. (1823), *Two Treatises of Government*, London (A New Edition, Corrected).

Wahl, P. (1997), *Mythos und Realitat intrenationaler Zivilgesellschaft*, στο Altvater E., Munster.

World Bank (2005). *Issues and Options for Improving Engagement Between the World Bank and Civil Society Organizations*, Washington: World Bank March 2005.

Sklias, P. (1999), *Non Governmental Organizations and the International Political Economy with special reference to the European Unions Development Policy*, Anubis, Athens.

Sotiropoulos, D. (2014). *Civil Society in Greece in the Wake of the Economic Crisis*, ELIAMEP, Athens.

Afouxenidis, A. (2012), *Organised civil society and political discourse in Greece: patterns and dynamics*, Διαθέσιμο στη δ/ση http://www.academia.edu/7582092/Organised_civil_society_and_political_discourse_in_Greece_patterns_and_dynamics

Sklias, P. - Galatsidas, G. (2010), *The Political Economy of the Greek Crisis: Roots, Causes and Perspectives for Future Developmen*, Middle Eastern Finance and Economics, Issue 7.

Loukidou, K. (2013), *Formal and informal civil society associations in Greece: two sides of the same coin?*, Paper for the 6th Hellenic Observatory PhD Symposium on Contemporary Greece and Cyprus, Hellenic Observatory, European Institute, L.S.E, London, 2013.

Huliaras, A. (2014), *The Dynamics of Civil Society in Greece: Creating civic engagement from the top*, The University of the Peloponnese, The Jean Monnet Papers on Political Economy, 10/2014.

Valvis, A. (2014), *Greek Media: The Vigilante of the NGO sector*, ELIAMEP, Working Paper No 56/2014, Athens.

Kanter, B. – Fine, A. (2010), *The Networked Nonprofit: Connecting with Social Media to Drive Change*, Jossey-Bass, 1 Edition.

Διαδικτυακοί Τόποι / Ιστοσελίδες

Μουζέλης, Ν. (1997). *Τι Είναι η Κοινωνία των Πολιτών*. Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=94080> [Πρόσβαση 14 Δεκεμβρίου 1997].

Zougla.gr, [Σουφραζέτες: Οι γυναίκες που πρωτοστάτησαν και διεκδίκησαν το δικαίωμα ψήφου](http://www.zougla.gr/gynaika/active/article/i-soufrazetes-protostatisan-ke-aniksan-to-dromo-sti-ginekia-xirafetisi). Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.zougla.gr/gynaika/active/article/i-soufrazetes-protostatisan-ke-aniksan-to-dromo-sti-ginekia-xirafetisi> [Πρόσβαση 14 Μαρτίου 2016].

Η ιστορία του Ερυθρού Σταυρού. Διαθέσιμο στη δ/ση <https://www.sansimera.gr/articles/22>

ΜΚΟ: Η ιστορία ενός ακρόνυμου. Διαθέσιμο στη δ/ση <http://tvxs.gr/news/%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1/%CE%BC%CE%BA%CE%BF-%CE%B7-%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1->

[%CE%B5%CE%BD%CF%8C%CF%82-%CE%B1%CE%BA%CF%81%CF%89%CE%BD%CF%8D%CE%BC%CE%B9%CE%BF%CF%85](#) [Πρόσβαση 3 Φεβρουαρίου 2010].

PRAKSIS, *Ετήσιοι Ισολογισμοί*, Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.praksis.gr/el/%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%BF%CE%B9-%CE%B5%CE%B9%CE%BC%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%B5/%CE%B9%CF%83%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CE%AF>

Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών (2013) Στοχεύοντας στις κοινωνικές επενδύσεις για την ανάπτυξη και τη συνοχή - συμπεριλαμβανομένης της εφαρμογής του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (2014-2020), COM(2013) 83 final, Βρυξέλλες, <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2013:0083:FIN:EL:DOC>

Joy, M. - Shields, J. (2013). *Social Impact Bonds: The Next Phase of Third Sector Marketization?* στο «Social Impact Bonds», επιμ. Liebman, J., Διαθέσιμο στη δ/ση <http://harvardmagazine.com/2013/07/social-impact-bonds>

Βερνίκος, Γ. (Πρόεδρος του Ελληνικού Γραφείου της Greenpeace) (2006), *Ρόλος και απαιτήσεις των Μ.Κ.Ο. στη σημερινή εποχή*, Διαθέσιμο σε Pdf <http://www.zitaindex.gr/files/mko.pdf>

ΜΚΟ Ένωση Καταναλωτών “Ποιότητα της Ζωής” – ΕΚΠΟΙΖΩ, *Μελέτη για τις πρακτικές διαχείρισης εθελοντών στην Ελλάδα – Έκθεση αποτελεσμάτων* (αποτελεί μέρος του έργου «Εθελοντισμός: Στάση Ζωής», το οποίο υλοποιεί η ΜΚΟ Ένωση Καταναλωτών “Ποιότητα της Ζωής” – ΕΚΠΟΙΖΩ), Αθήνα (2015), Διαθέσιμο στη δ/ση <https://s3.amazonaws.com/webprofile-ngos/Files/51/%CE%95%CE%9A%CE%A0%CE%9F%CE%99%CE%96%CE%A9%CE%9C%CE%95%CE%9B%CE%95%CE%A4%CE%97%20%CE%95%CE%98%CE%95%CE%9B%CE%9F%CE%9D%CE%A4%CE%99%CE%A3%CE%9C%CE%9F%CE%A5.pdf>

Ευρωπαϊκή Χάρτα για τα Δικαιώματα και τις Ευθύνες των Εθελοντών, Διαθέσιμο στη δ/ση <https://www.youthforum.org/assets/2014/04/YFJ-VolunteeringCharter-EL.pdf>

Το Πλήρες κείμενο της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, Διαθέσιμο στη δ/ση <https://www.unicef.gr/%CF%84%CE%BF-%CF%80%CE%BB%CE%AE%CF%81%CE%B5%CF%82-%CE%BA%CE%B5%CE%AF%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%BF-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CF%83%CF%8D%CE%BC%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7%CF%82-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B1-%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%BF%CF%8D/a4-366-22>

Κίνημα «Δεν Πληρώνω», Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.kinimadenplirono.gr/>

Οι Αγανακτισμένοι, Διαθέσιμο στη δ/ση <http://aganaktismenoi.gr.blogspot.gr/>

Κράλογλου, Στ., *Οι επιπτώσεις του μνημονίου σε αριθμούς*, Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.capital.gr/oikonomia/3028591/oi-epiptoseis-tou-mnimoniou-se-arithmous> [Πρόσβαση 4 Ιουνίου 2015].

Πρόγραμμα «Πρωτοβουλία Ενάντια στην Κρίση» (2012-2015) του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος, Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.snf.org/el/protoboulies/dorees-enantia-stin-krisi/>

ΕΛΣΤΑΤ, Μηνιαία Στατιστικά Στοιχεία για το Εργατικό Δυναμικό (Νοέμβριος 2016), Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SJO02/2016-M11>

ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών 2015 (Περίοδος Αναφοράς Εισοδήματος 2014), Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.statistics.gr/documents/20181/f5f875ea-5cc8-4901-8ce4-6d98b30c6ec0>

διαΝΕΟσις, Έρευνα «*Η Υγεία των Ελλήνων στην Κρίση*» (Μάρτιος 2016), Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.dianeosis.org/wp->

content/uploads/2016/03/ygeia_singles_complete_ver02.pdf

Γιατροί του Κόσμου, *Ετήσια Αναφορά Δράσης 2015*, Διαθέσιμο στη δ/ση http://mdmgreece.gr/app/uploads/2016/03/Annual-Report-A_SmallSize.pdf

Χλέτσος, Μ., *Το Ελληνικό Σύστημα Υγείας και οι Έλληνες πολίτες την εποχή της κρίσης*, Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.isoinhealth.com/index.php/arhra/katigories-arthrwn/item/151-to-elliniko-systima-ygeias-kai-oi-ellines-polites-tin-epoxi-tis-krisis-tou-mixali-xletsou>

[Πρόσβαση 19 Αυγούστου 2015]

Αποστολή «Άνθρωπος», Αποτελέσματα Προγράμματος «Στηρί- ζουμε : Ιατροφαρμακευτική φροντίδα για όλους», Διαθέσιμο στη δ/ση

<http://www.missionanthropos.com/el/%CE%B4%CF%81%CE%AC%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1/%CF%83%CF%84%CE%B7%CF%81%CE%AF-%CE%B6%CE%BF%CF%85%CE%BC%CE%B5/%CE%B1%CF%80%CE%BF%CF%84%CE%B5%CE%BB%CE%AD%CF%83%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1.html> [Πρόσβαση 23 Ιουλίου 2014].

Αποστολή «Άνθρωπος», Αποτελέσματα Προγράμματος «Εμβολιά-ζουμε», Διαθέσιμο στη δ/ση

<http://www.missionanthropos.com/el/%CE%B4%CF%81%CE%AC%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1/%CE%B5%CE%BC%CE%B2%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CE%AC-%CE%B6%CE%BF%CF%85%CE%BC%CE%B5/%CE%B1%CF%80%CE%BF%CF%84%CE%B5%CE%BB%CE%AD%CF%83%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1.html> [Πρόσβαση 23 Ιουλίου 2014].

Κλίμακα, Στατιστικά αυτοκτονιών, Διαθέσιμο στη δ/ση <http://suicide-help.gr/%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%84%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC/>

Κλίμακα, Γραμμή Παρέμβασης για την Αυτοκτονία, Διαθέσιμο στη δ/ση

<http://suicide-help.gr/%CE%BA%CE%AD%CE%BD%CF%84%CF%81%CE%BF-%CE%B7%CE%BC%CE%AD%CF%81%CE%B1%CF%82/>

PRAKSIS, Πρόγραμμα «Κοινωνική Κατοικία», Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.praksis.gr/el/%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%AC%CE%BC%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1/%CF%84%CF%81%CE%B5%CF%87%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B5%CF%82-%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%B5%CE%BC%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/item/koinwnikh-katoikia>

Μπούστα, Σ., *Η Αθήνα ανάμεσα στις πόλεις με τους περισσότερους άστεγους στον κόσμο*, Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.iefimerida.gr/news/227516/i-athina-anamesa-stis-poleis-me-toys-perissoteroys-astegoys-ston-kosmo-eikones>

[Πρόσβαση 23 Σεπτεμβρίου 2015]

ΑΡΣΙΣ, Υπνωτήριο Αστέγων, Διαθέσιμο στη δ/ση <http://arsis.gr/ipnotirio-astegon/>

Αποστολή, «Η Αποστολή στου Αστέγους», Διαθέσιμο στη δ/ση http://www.mkoapostoli.com/?page_id=5785

Αποστολή, «Η Εκκλησία στους Δρόμους», Διαθέσιμο στη δ/ση http://www.mkoapostoli.com/?page_id=2190

«ΔΙΑΤΡΟΦΗ» Πρόγραμμα Σίτισης και Προώθησης Υγιεινής Διατροφής, Διαθέσιμο στη δ/ση <http://diatrofi.prolepsis.gr/el/>

Καρατζάς, Θ., *Η Κιβωτός του Κόσμου αναδείχθηκε κορυφαία ΜΚΟ για το 2016*, διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.athensvoice.gr/koinonia/i-kivotos-toy-kosmoy-anadeihthike-koryfaia-mko-gia>

Κιβωτός του Κόσμου, Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.kivotostoukosmou.org/el/>

Samostimes.gr, *Σάμος: Δείτε ποιες ΜΚΟ και οργανώσεις βρίσκονται στο νησί*, Διαθέσιμο στη δ/ση http://www.samostimes.gr/portal2/index.php?option=com_content&view=article&id=45767:samos-deite-poi-es-mko-kai-organoseis-vriskontai-sto-

[nisi&catid=2&Itemid=133](#) [Πρόσβαση 16 Ιανουαρίου 2016]

PRAKSIS, Παρεμβάσεις για το Προσφυγικό, Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.praksis.gr/el/%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%AC%CE%BC%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1/item/%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%B1%CF%83%CE%B9%CE%B1-%CE%BC%CE%B5-%CF%85%CF%80%CE%B7%CF%81%CE%B5%CF%83%CE%B9%CE%B1-%CF%80%CF%81%CF%89%CF%84%CE%B7%CF%83-%CF%85%CF%80%CE%BF%CE%B4%CE%BF%CF%87%CE%B7%CF%83>

Γιατροί Χωρίς Σύνορα, Ετήσια Αναφορά Δράσης 2015, Διαθέσιμο στη δ/ση <https://www.msf.gr/publications/etisia-anafora-drasis-2015>

Φραγκονικολόπουλος, Χ. (2015), *Η ελληνική κρίση και η Κοινωνία των Πολιτών*, Διαθέσιμο στη δ/ση <http://booksjournal.gr/slideshow/item/1716-%CE%B7-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%BA%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B7-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CF%8E%CE%BD> [Πρόσβαση 29 Δεκεμβρίου 2015]

Το Πρώτο Θέμα, «Αθήνα 2004» – 10 χρόνια μετά, Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.protothema.gr/greece/article/401697/mazi-me-ta-gipedahathikan-kai-oi-ethelodes-/> [Πρόσβαση 11 Αυγούστου 2014]

Human Grid, *Σημαντική αύξηση του εθελοντισμού*, Διαθέσιμο στη δ/ση <http://blog.humangrid.gr/simantiki-auxisi-tou-ethelodismou/> [Πρόσβαση 22 Μαΐου 2013]

Καλογεράς, Δ., *Αξιολόγηση Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων. Μια Πρόκληση.*, Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.kemel.gr/articles/axiologisi-mi-kyvernitikon-organoseon-mia-proklisi> [Πρόσβαση Οκτώβριος 2010]

Ναυτεμπορική, Σύλληψη πέντε μελών ΜΚΟ για διευκόλυνση παράνομης εισόδου προσφύγων στη Μυτιλήνη, Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.naftemporiki.gr/story/1054434/sullipsi-pente-melon-mko-gia-dieukolunsi-paranomis-eisodou-prosfugon-sti-mutilini> [Πρόσβαση 14 Ιανουαρίου 2016]

Δημοκρατική, «Κύκλος της Πάτμου» - Χορός εκατομμυρίων: στη δικαιοσύνη ο...λογαριασμός για τα συμπόσια των 9,5 εκατομμυρίων, Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.dimokratiki.gr/14-06-2015/kiklos-tis-patmou-choros-ekatommirion-sti-dikeosini-o-logariasmos-gia-ta-simposia-ton-95-ekat/> [Πρόσβαση 14 Ιουνίου 2015]

Enikos.gr, Σε Δίκη παραπέμπονται πρώην υπεύθυνοι της ΜΚΟ «Αλληλεγγύη», Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.enikos.gr/society/411168,Se-dikh-parapempontai-prwhn-ypeydynoi-ths-MKO-Allhleggyh.html> [Πρόσβαση 27 Σεπτεμβρίου 2016]

